

**T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ PROGRAMI**

**SOSYOLOJİK AÇIDAN MİCHEL FOUCAULT'DA
İKTİDAR KAVRAMI**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
99600163-Nusret POLAT**

**Danışman
Prof. Dr. Ali AKAY**

İSTANBUL-2002

**T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ PROGRAMI**

**SOSYOLOJİK AÇIDAN MICHEL FOUCAULT'DA
İKTİDAR KAVRAMI**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
99600163-Nusret POLAT**

**Danışman
Prof. Dr. Ali AKAY**

İSTANBUL-2002

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No.</u>
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	III
SUMMARY.....	IV
1. GİRİŞ.....	1
2. İKTİDAR KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ.....	4
3. NEDEN İKTİDAR (Foucault'nun sorunsalı).....	14
3.1. İktidar ve Hapsetme.....	15
3.1.1. Disiplin ve Rasyonalite.....	18
3.1.2. Hiyerarşik Gözetim.....	19
3.1.3. Ödül ve Ceza.....	23
3.1.4. Sınav.....	24
3.1.5. Cezalandırma.....	26
3.1.5.1. Bedene Uygulanan İşkence.....	27
3.1.5.2. Mülkiyet ve Ceza.....	28
3.1.6. Panoptikon ve Disiplin Toplumu.....	30
3.1.7. Sonuç.....	34
3.2. Normal ve Anormal (Deliliğin Tarihi).....	35
3.2.1. Ortaçağ ve Rönesans'da Delilik.....	36
3.2.2. Büyük Kapatma.....	38
3.2.2.1. Deliliğin Tanımı.....	41
3.2.3. Modern Çağ'da Psikiyatri İktidarı.....	44
3.2.4. Sonuç.....	46
4. KÜRESEL DÜNYADA İKTİDAR.....	49
4.1. Biyo-politik İktidar	50
4.2. Küreselleşme ve İktidar.....	55
4.3. Sonuç.....	56
5. SONUÇ.....	58
6. KAYNAKLAR.....	60
6.1. Kitaplar.....	60
6.2. Makaleler.....	62
7.ÖZGEÇMİŞ.....	64

ÖNSÖZ

Sosyoloji ve Siyaset Bilimi tarihinde iktidar kavramının çok farklı ekoller ve kişiler tarafından uzun uzadıya sorunsallaştırıldığını görmekteyiz. İktidar toplumsal alana içkin somut bir varlık kategorisidir, yani iktidar toplumsal bir ilişki biçiminin adıdır. Bu ilişki biçimi genellikle birileri tarafından başka birilerine uygulanır. Örneğin Hannah Arendt iktidarın olduğu toplumları kısaca emir-itaat ilişkisinin olduğu toplumlar olarak düşünmüştür. Marksist teoride ise iktidar genellikle üretim araçlarına ve dolayısıyla devlete egemen olan sınıfın, üretim araçlarına sahip olmayan sınıfa karşı kullandığı bir güç ilişkisi olarak ele almıştır. Marx Weber'e göre ise siyasi iktidar yani devlet, şiddetin yasal kullanımını elinde bulunduran güçtür. Sosyoloji ve Siyaset Bilimi tarihi içerisinde bu ve benzeri görüşler iktidarı Michel Foucault'nun da söylediği gibi yasal modeller temelinde düşünmüşlerdir yani bu teorilerin temelde çıkış noktaları ya "iktidarı meşru kılan şey nedir?" türünden bir sorudur ya da "devlet nedir?" sorusudur. Geleneksel (konvansiyonel) iktidar görüşleri olarak adlandırabileceğimiz bu görüşler yasa, yasaklama, baskı veya itaat terimlerini kullanarak kendilerine şekil verirler. Michel Foucault'ya göre ise iktidar herşeyden önce deneyimlerimizin bir parçasıdır. İnsanlar bir yandan üretim ve anlamlandırma ilişkilerine girerken, diğer yandan ise aynı oranda iktidar ilişkileri içerisine girmektedirler. Yani iktidar herşeyden önce bireyler arasındaki ilişkileri ön plana çıkararak işlemektedir. Birey (ve onun bedeni) Foucault'ya göre hem iktidarın üretildiği hem de iktidarın uygulandığı yerdir. 17. yüzyıl ile birlikte, yani kapitalizmin egemenliğinin ortaya çıkışı ile birlikte, yeni bir iktidar biçimi ortaya çıkmıştır; o da bireyi esas almakla birlikte yasaklayan değil, tam tersi üretken, yaşamı destekleyen, yasaklamaktan çok görece "özgürleştiren" bir iktidar biçimidir ve dahası görece özgür bireyler de bu tip bir iktidarın taşıyıcılarıdır. Foucault bu yeni iktidar biçimine başlangıçta "disiplinci iktidar" adına verirken, son çalışmalarında "biyo-politik iktidar" terimini kullanmaktadır. Biyo-politik iktidar bireylerin bedenlerini ve genel anlamda nüfusun kapitalizmin çıkarları için en etkin ve en verimli biçimde düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Bireyleri en verimli ve etkin biçimde kullanma demek iktidarın yasa ve yasaklamaktan çok; üretken, yaşamı ve

bireyleri destekleyen bir iktidar olması anlamına gelmektedir. Günümüzde bireyleri disipline eden kurumlar ve bedenleri denetleyen biyo-politik stratejiler ve düzenlemeler varlığını bütün şiddetiyle devam ettirirken, küresel güç odaklarında küresel kapitalizmin varlığının devamı için her türden savaş ve şiddet araçlarını kullanmaya devam etmektedirler.

Genelde Michel Foucault'nun iktidar teorisi üzerine odaklanan bu çalışma üç ana kısma ayrılmıştır. Birinci bölüm sosyoloji ve siyasetbilimi içerisinde yer alan belli başlı iktidar teorilerini ele almaktadır. İkinci bölüm ise Foucault'nun iktidardan ne anladığı üzerinde dururken "disiplinci iktidar" ın tanımı verilmeye çalışılmaktadır. Üçüncü ve son bölüm ise cinsiyet, beden ve nüfus üzerine odaklanan biyo-politik iktidar ve küreselleşme çağında iktidar üzerinde durulmaktadır.

Temelde, günümüzde iktidarın nasıl işlediğini M. Foucault'nun tezlerini ele alarak göstermeye çalışan bu çalışma için üç kişiye teşekkür etmek istiyorum. Birincisi Foucault'yu genel hatlarıyla, Mimar Sinan Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümündeki derslerinden öğrendiğim hocam Hilmi Yavuz'a, ikinci olarak bu çalışmanın ortaya çıkmasında dolaylı ve doğrudan yaptığı katkılardan dolayı danışman hocam Ali Akay'a ve son olarakta bu çalışma sırasında düşüncelerimi dinleyerek paylaşan İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden arkadaşım Mustafa Aras'a teşekkür ederim.

ÖZET

Michel Foucault'ya göre aşağı yukarı, kapitalizmin ortaya çıktığı klasik çağla birlikte (17-18. yy.) batı toplumları yeni bir iktidar biçimiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu yeni iktidar biçimi, bir çok teorisyenin iddia ettiği gibi sadece yasa, yasaklama, baskı ve itaat ilkeleri doğrultusunda işleyen bir iktidar olmanın ötesinde, yaşamın yeniden üretilmesi için yaşamı destekleyen, bireylerin üretkenliklerini destekleyen ya da üretken bireyler yetiştiren iktidar biçimidir. Bu yeni iktidar biçimi herşeyden önce kapitalist sistemin selameti için bireylerin davranışlarını normalleştiren, bireyleri disipline eden ve onları (dahası, çocukları, aileleri, toplulukları, hastaları, zihinleri) yöneten bir iktidar biçimidir.

Foucault'ya göre, iktidar özgür özneler yada bireyler üzerine uygulanır, yani özgürcesine eylemde bulunmayan insanların, bireylerin ya da öznelerin olmadığı yerde iktidardan söz etmek anlamsızdır, çünkü böyle bir durumda varolan şey sadece esaret ya da kölelik durumudur. Modern disiplinsel kurumlar, örneğin okullar, kışlalar, hapishaneler, ıslahevleri... bu türden özneleri yaratan kurumlardır. Öte yandan Foucault'nun biyo-politik iktidar ya da nüfusun biyo-politiği olarak adlandırdığı şey iktidarın etkinliğinin disiplin üreten kurumların ötesine, toplumların en uç noktasına yayılması anlamına gelmektedir. Foucault'ya göre biyo-politik iktidar kapitalizmin gelişmesi ve günümüze kadar gelmesinde büyük bir etkisi olmuştur. Bedenlerin ve nüfusun kapitalist ekonominin üretilmesi için düzenli bir biçimde denetlenmesi biyo-politik iktidarın en önemli başarılarından biridir.

Sonuç olarak iktidarı iki düzlemde sorunsallaştırabiliriz. Günümüz küresel dünyasında birey üreten disiplinsel düzenekler ve bedenleri denetleyen ve yöneten biyo-politik iktidarlara varlığını devam ettirmektedirler. Kapitalist toplumun günümüzdeki devamlılığında bunlar hayati unsurlar olmaya devam etmektedirler. Öte yandan yine kapitalizmin selameti için küresel güç odakları (A.B.D gibi) Körfez Savaşı ve Afganistan Savaşında olduğu gibi her türden savaş ve şiddet araçlarını kullanmaktadırlar.

SUMMARY

According to Michel Foucault, the western societies have faced a new power form almost with the classical age (17th and 18th centuries) which the capitalism has appeared. As several theorists claimed, this new power form is not only working in the direction of law, prohibition, pressure and obedience principles but it is a power form which is supporting life to reproduce life, is supporting the productivities of individuals or is bringing productive individuals up. Firstly this new power form normalizes the behaviours of individuals for the safety of the capitalist system, disciplines individuals and manages them (further children, families, communities, patients, minds).

Foucault's term "freedom" is used on independent subjects or individuals, which means it does not make any sense to mention about the people, individuals or subjects who don't act freely; because in a such case the only thing which is existing is either captivity or slavery. The modern discipliner foundations; such as schools, barracks, prisons, reformatories etc. are foundations which create this kind of subjects. On the other hand, the thing which Foucault calls the bio-political power or the bio-politic of population means the spreading of power activity over the discipline producing foundations to the tips of societies. According to Foucault the bio-political power has a great effect on the development of capitalism and it has helped capitalism to continue working until now. One of the greatest success of bio-political power is being controled of bodies and population orderly to produce capitalist economy.

As a result, we can questionize the power within two planes. In the global world of today, the individual producing discipliner systems and the bio-political powers controlling and managing the bodies keep on existing. On the other hand, the global power focuses, use all kinds of battle and violence tools like in the Gulf and Afghanistan Wars, again for the safety of capitalism.

1.GİRİŞ

Michel Foucault, yirminci yüzyılın tartışmasız en önemli düşünürlerinden birisidir. Bir düşünürü önemli yapan şey düşüncesinin sağlamlığından ve düşüncesini dile getirdiği yapıtlarının yarattığı etkiden kaynaklanır. Foucault'nun çalışması bu iki durumu da yeterince içermektedir. 1960'lı yılların başından ölümüne kadar aşağı yukarı yirmi-yirmibeş sene gibi kısa sayılabilecek bir sürede "Kelimeler ve Şeyler", "Deliliğin Tarihi", "Hapisanenin Doğuşu", "Kliniğin Doğuşu", "Bilginin Arkeolojisi", "Cinselliğin Tarihi" gibi batı düşüncesini etkileyen önemli yapıtlar geride bırakmıştır. Foucault ısrarla kendi çalışmasının batı kültüründe insanların nasıl birer özne olarak yaratıldığı üzerine durduğunu, dahası insan öznesini oluşturan tarihsel koşulların neler olduğunu açığa çıkarmak olduğunu söyler. Özne; batı kültüründe, ister Descartes'dan beri süregelen ve sağlam bilginin a priori temeli olarak görülen bir şey olarak felsefi bir araştırmanın konusu olsun, isterse toplumsal özne biçiminde sosyolojik bir uğraşın konusu olsun, "modernite" nin başından beri batı kültürünün en önemli kurucu unsurlarından biri olmuştur. Batı kültüründe insanlar, Foucault'ya göre, özneye dönüştürülmüşlerdir. Foucault insanların özneye dönüştürülme kiplerinin (modes) tarihini yaptığını söylemektedir. Bu tarih aynı zamanda Merquior'un dediği gibi şimdiki zamanın yani bugünün tarihi anlamına gelecektir. Çünkü Foucault batı kültüründe halen varlığını devam ettiren, kelimenin tam anlamıyla özne üreten, bir takım kurumları (hapisane, tımarhane, hastane...) inceleyerek öznenin tarihini çıkartmaktadır. Öyleyse, bugünün tarihini yapmak aslında bugünün sosyolojisini yapmaktır. Dolayısıyla Foucault'nun çalışmasının hemen hemen bütün dünyada sosyologlar tarafından daha büyük bir ilgiyle karşılanması ve incelenmesi hiç de şaşırtıcı bir durum değildir.

Yukarıda Foucault'nun çalışmasının ana izleğinin özne olduğu söylenmişti, oysa ki bu çalışmanın anahtar terimi "özne" değil "iktidar" dır. Çünkü Foucault'ya göre, özne - ikinci bölümde ayrıntılı bir biçimde anlatıldığı gibi iktidar- tarafından üretilir; dahası ~~özne soyut bir varlık kategorisi değildir~~, tersine bir taraftan üretim ve anlamlandırma ilişkilerine girerken diğer yandan aynı şekilde ve belki de daha karmaşık bir biçimde

iktidar ilişkilerine girmektedir. Öyleyse Foucault'nun dediği gibi özne üzerine konuşmak demek iktidar olgusundan ister istemez bahsetmek anlamına gelecektir.

Burada yöntem olarak benimsenen yol çalışmanın sınırları içerisinde yer alan literatürün taranması ve bu literatürün mümkün olduğunca sistematik bir biçimde amaca yönelik olarak kullanılmasıdır.

Bu çalışma ilk planda ve temelde Foucault'nun iktidar anlayışının ve/veya Foucault'nun modern iktidardan anladığı şeyin farklılığını göstermeyi amaçlıyor; daha sonra ise Foucault'nun iktidar teorisinden yola çıkarak günümüz küreselleşmiş modern dünyasında iktidarın nasıl işlediğini bir tez olarak kısaca sunmaya çalışıyor.

Öyleyse bu çalışmayı üç ana bölüme ayırabiliriz. Birinci bölüm, genel anlamda iktidar üzerine sosyoloji ve siyaset bilimi içerisinde yapılmış olan kavramsallaştırmaları gözden geçirmeyi amaçlıyor. Özellikle de Weber ve Marksist düşünce tarafından modern iktidarın nasıl kurgulandığı bu bölümde ele alınıyor. Bu bize Foucault'nun iktidar kuramını daha iyi anlamamız için önemli bir malzeme sunmuş olacaktır. Ayrıca bu bölüm diğer iki bölüme göre nispeten daha kısa tutulacaktır, bunun sebebi bu bölümün Foucault'nun iktidar kuramını anlamak için aslında bir tür giriş bölümü olması dolayısıyladır.

İkinci bölüm, Foucault'nun iki temel kitabından hareket ederek iki alt bölüm oluşturularak modern iktidarın Foucault tarafından nasıl sorunsallaştırıldığı gösterilmektedir. Bu kitaplar, "Hapisanenin Doğuşu" ve "Deliliğin Tarihi" dir. Bu iki kitap da oldukça hacimlidir ve bize modern iktidar mekanizmalarının, hangi strateji, teknik ve kurumları kullanarak işlediğini uzun uzadıya vermektedir. Her ne kadar bazı Foucault yorumcuları Foucault'nun çalışmasını iki döneme ayırarak düşünseler de, burada bu ayırım üzerinden hareket edilmemiştir.¹ Bu iki kitap Foucault'nun öznenin

¹ Genellikle M. Foucault'nun ilk dönem çalışmaları için arkeolojik yöntemin kullandığı ve bu yöntemin sonucunda kavramsal analizin daha fazla önemli olduğu söylenir; örneğin Deliliğin Tarihi'nde arkeolojik yöntem kullanılmıştır. Diğer yandan Foucault daha sonraki çalışmalarda daha çok soykütülsel yöntemin sonucu olarak kavramsal analizden çok, somut ve kurumsal analize ağırlık verdiği iddia edilmektedir. Bkz., Gibson Burrell, "Modernim, Postmodernism and Organizational Analysis: The Contribution of Foucault, Edited by: Alan McKinlay-Ken Starkey, **Foucault, Management and Organization Theory**, 15.

iktidar ilişkilerine girdiği alanı iki farklı tekil kurum bağlamında -hapisane ve tımarhane- ele aldığı ve aynı zamanda Foucault'nun iktidar-bilgi dediği şeyin açığa çıktığı düzlemi tanımlamaktadır.

2. İKTİDAR KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Sosyoloji ve siyaset bilimi tarihine baktığımız zaman iktidar üzerine yazılmış yığınla teori ve/veya kitaba kolaylıkla rastlayabiliriz. Yine iktidar kavramıyla doğrudan ilintili olan devlet, otorite, yasa, hükümet, egemenlik vb. terimler yada kavramlar bu disiplinlerin içerisinde önemli bir yer işgal etmektedir. Biz burada sadece Foucault'nun iktidar teorisine giden yolda iktidar kavramının sosyoloji ve siyaset biliminde ve hatta antropoloji de nasıl algılandığını ve kavramsallaştırıldığına bakacağız. Kolaylıkla tahmin edilebileceği gibi aslında bu hiçde kolay bir şey değildir, çünkü bu disiplinler içerisinde iktidar, farklı ekollerce ve farklı düşünürlerce oldukça farklı yorumlanmıştır. Öyleyse burada yapılacak olan iktidar kavramına ilişkin birkaç belli başlı görüşü ele alarak (ki bunlar Weber ve Marx) Foucault'nun iktidardan ne anladığı ve günümüzde iktidar nasıl işlemektedir sorularına doğru ilerleyebiliriz.

Herşeyden önce iktidar soyut bir şey değildir, iktidar toplumsal bir ilişki biçimine gönderme yapan bir kavramdır. Bir yerde eğer bir iktidar varsa bu doğası gereği o iktidara sahip olan veya o iktidarı kullanan birileri mutlaka olmak zorundadır; dahası aynı zamanda iktidarın uygulandığı, iktidara tabi olan birileri de mutlaka olmak durumundadır. Bundan dolayı, temelde sormamız gereken soru yeterince açıktır kim, nasıl iktidara sahip olmakta ve kimler, nasıl bu iktidara boyun eğmektedirler; ya da iktidarı (tabiki belli bir türden iktidardır bu) meşru kılan nedir? Öyleyse şunu kolaylıkla söyleyebiliriz: Eğer ortada bir iktidar varsa bu bir kişinin, bir grubun, bir sınıfın ya da bir devletin iktidarındır.

Sosyoloji ve siyaset bilimi içerisinde genelde iki tip iktidar kavramsallaştırması yapılmaktadır. Bunlardan birincisi asimetrik iktidar anlayışlarıdır, diğeri ise iktidarın kolektif bir başarı olduğunu gösteren anlayışlardır.² Asimetrik iktidar anlayışı olarak adlandırılan görüşler, toplumsal ve siyasal ilişkilerin doğası gereği zımni ya da açık bir

2 Steven LUKES, "İktidar ve Otorite", Çev. Sabri Tekay, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, 646.

biçimde çatışma ve karşı koyma içerdiğini ve iktidarın bu rekabetçi yapılanmadan kaynaklandığını söylemektedirler. Burada iktidar bir şeydir ve başkaları üzerine uygulanır. Bir kısım insan başka bir kısım insanı kendi çıkarları doğrultusunda denetim altına almak istemelerinden dolayı iktidar sahibi olurlar. Hobbes'dan Weber'e bir çok kuramcı ve Marksist düşünce bu türden bir iktidar görüşünü savunmuşlardır. İktidarın kollektif bir kapasite veya başarı olduğunun söyleyen görüşlere göre ise toplumsal ve siyasal ikiliklerin asli unsuru çatışma ve karşı koyma değil en azından ihtimal olarak uyumlu ve ortaklaşmalı (*communal*) olduğunu varsayarak iktidarı kavramsallaştırırlar.³ Buna göre iktidar toplumsal uzlaşmanın sonucu olarak başkaları üzerinde değil başkalarıyla birlikte uygulanır. Montesquieu, Hannah Arendt ve Talcott Parsons gibi düşünürler bu türden bir kollektif iktidar kavramsallaştırılması yapmışlardır. Örneğin Arendt'e göre, iktidarın özünü emir-itaat ilişkisi oluşturur ve iktidar daha çok insanın bir arada hareket edebilme yeteneğinden kaynaklanmaktadır.⁴ Emir-itaat ilişkisi bir toplumsal ilişki biçimidir ve bu ilişkinin olduğu toplumlarda ancak iktidar, dahası siyasal bir iktidar vardır diyebiliriz; tersine emir-itaat ilişkisinin olmadığı toplumlar iktidarın olmadığı, dahası siyasal iktidarın olmadığı toplumlardır.⁵

İktidar olgusuna ait bu geleneksel düşünceye göre emir-itaat ilişkisi doğası gereği özünde zorlayıcı bir ilişki biçimidir, dolayısıyla şiddet kaçınılmaz olarak iktidarın yüklemi olarak varolmaktadır. Bilindiği gibi Max Weber daha ileri giderek siyasal iktidarı yani devleti şiddetin yasal kullanımını elinde bulunduran güç olarak tanımlamıştı. Weber, Trotsky'nin "*bütün devletler güç ve şiddet üstüne bina edilmiştir*" cümlesinden hareket ederek "Meslek Olarak Siyaset" adlı ünlü makalesinde şöyle yazmaktadır:

"... Şiddet kullanmasını bilen sosyal kurumlar olmasaydı 'devlet' kavramı ortadan kalkar, sözcüğün tam anlamıyla 'anarşi' denilen bir ortam doğardı. Elbette şiddet, devletin olağan ya da tek aracı değildir - zaten kimse bunu söylemiyor-, ama şiddet kullanımı devlete özgü bir araçtır...Devlet, belli bir arazi içinde 'fiziksel şiddetin meşru

3 A.g.m., 647

4 A.g.m., 649

5 Pierre CLASTRES, *Devlete Karşı Toplum*, Çev. Mehmet Mert-Nedim Demirtaş, 12.

kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğudur'...Ayrıca, bugün, fiziksel şiddet kullanma hakkı başka kurumlara ya da bireylere yalnızca devletin izin verdiği ölçüde tanınmaktadır. Devlet, şiddet kullanma 'hakkı' nın tek kaynağı kabul edilmektedir.⁶

Weber için bir iktidar biçimi olarak devlet, insanın insana egemenliği ilişkisidir, dahası meşru şiddet araçlarıyla desteklenen bir toplumsal ilişki biçimidir.⁷ Devlet eğer varsa ya da varolacaksa egemenlik altında olanların egemen olanların emirlerine itaat etmeleri gerekmektedir, yani egemen olanların otoritelerini tanımalı ve ona boyun eğmelidirler.⁸ Tam bu bağlamda başta sorduğumuz soruyu yineleyebiliriz: "İnsanlar niçin başkalarının iktidarına boyun eğmekte ya da başkalarının otoritesini tanımaktadır; iktidarı meşru kılan şey nedir"

Her şeyden önce Weber'e göre itaat insanların korkularından ve umutlarından kaynaklanır. Bunlar doğa-üstü güçlerin ya da iktidarda bulunanların öç alacağı korkusu; bu dünyada ve öbür dünyadaki ceza ve ödüllendirilme umududur. Weber bunlara, insanların kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesini de eklemektedir.⁹

Weber'e göre, üç tip egemenlik (*herrschaft*) biçimi yani iktidarın meşruiyetini gösteren, itaatın meşrulaştırılması olarak üç tip otorite vardır. Bunlar sırasıyla geleneksel, karizmatik ve yasal otoritelerdir.¹⁰ Geleneksel otorite Weber'in deyimiyle "ezeli geçmiş" in otoritesidir, yani insanlığın başlangıcından beri oluşmuş olan ve günümüze kadar gelen bir takım eski uyma ve kabul etme alışkanlıklarının kutsallaştırıldıkları görenekler. Bu, Weber'e göre, genelde patriyarkın ve patrimonyal prensin sahip olduğu türden bir otoritede kendini en iyi biçimde ifade eder. İkincisi olağanüstü ve tanrı vergisi olan bir kişiliğin yani karizmanın otoritesidir; bir kişiye duyulan mutlak bağlılık, güvene ve o kişinin kahramanlıklarına inanmaya dayanan

6 Max WEBER, "Meslek Olarak Siyaset", Çev. Taha Parla, **Sosyoloji Yazıları**, 132.

7 Aron bize Weber'deki egemenlik ve otorite terimleri arasında farkı hatırlatarak Herr kelimesinin Almanca'da bay ya da efendi anlamına geldiğini verir. Burada demek istenilen bu kelimenin karşılıklı bir ilişki biçimine gönderme yapmasıdır, yani "efendinin itaat edenlerle arasında ki ilişki açısından durumunu belirlediği görülür." Otorite (Autoritat) ise bildiğimiz anlamıyla efendinin sahip olduğu doğal ya da toplumsal nitelikleri ifade eder. Bkz. Raymond ARON, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev. Korkmaz Alemdar, 385.

8 Bkz. (6), WEBER, 133.

9 A.g.m., 133.

10 A.g.m., 134.

otoritedir. Siyasal parti liderinin, cengaver bir ordu komutanın, büyük bir demogogun ya da bir peygamberin otoritesi bu türden bir otoritedir. Sonuncu ise yasalara dayanan egemeliklidir. Yasaların geçerliliğine ve rasyonel kurallara göre oluşturulmuş bir takım kurallara dayanan bu yasal otorite kendi ifadesini şüpesiz en iyi biçimde modern devletin bürokratik örgütlenmesinde ve bu örgütlenme içerisindeki siyasal güçlerde bulur. Burada yasalarca gösterilen ödevlere itaat etmek esastır, yani yasaklar üzerine kurulu bir otorite biçimi söz konusudur.

Weber'e göre, modern toplumun ayırt edici özelliği rasyonel-yasal otoriteye olan itaat dir. Burada söz konusu olan yasalara ya da emirlere iktidarın meşruiyetine olan inançtan dolayı uyulmasıdır. Yani iktidarın meşruiyeti sadece iktidarı elinde bulunduranların gücünden kaynaklanmıyor; itaat edenlerin birer toplumsal özne ya da birey olarak iktidarı içselleştirmesinden kaynaklanıyor.¹¹ Weber'e göre, modern demokrasi gittikçe bürokratikleşmiş bir demokrasi haline gelmekte ve fabrikalardan, ordulara ve okullara kadar rasyonel-yasal otorite üzerine temellenen tüm bürokratik işlemler son kertede insanın özgürlüğünü ortadan kaldıran ve ünlü deyişiyle modern insanı demir bir kafes içine hapseden bir yapıya dönüşmüştür.

Weber'e göre, iktidarın tek bir kaynağı yoktur; yani örneğin Marx'ın teorisinde olduğu gibi iktidar sadece ekonomik çıkarlardan ya da sınıfsal konumlardan kaynaklanmaz. Weber tarafından iktidar, bir insanın, bir insan grubunun toplu bir eylemde başkalarının direnişine rağmen kendi iradelerini gerçekleştirme olanağı olarak tanımlanır.¹² Bireyler sadece ekonomik çıkarları dolayısıyla ya da ekonomik güç olmak için iktidar peşinde koşmazlar, bunlarla birlikte salt toplumsal onur kazanmak içinde iktidar elde etmek isteyebilirler. Weber'e göre, bir topluluk içerisinde güç dağılımıyla ilgili üç farklı olgu söz konusudur, bunlar: "sınıflar", "statü grupları" ve "partilerdir".¹³ Sınıfsal konumları belirleyen ekonomik düzendir ve temelde mülkiyet ve mülksüzlük bütün sınıf koşullarının temel kategorilerini oluşturmaktadır. Fakat sınıflar kendi içlerinde homojen bir bütünlük göstermezler. Sınıf konumları bir yandan gelir getiren mülkiyetin türüne göre belirlenirken, diğer yanda piyasaya arz edilecek hizmetlerin

11 Alan SWINGWOOD, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, 229.

12 Max WEBER, "Sınıf, Statü, Parti", Çev. Taha Parla, *Sosyoloji Yazıları*, 268.

türüne göre belirlenir. Öyleyse sınıf konumu son kertede piyasa konumu anlamına gelmektedir.¹⁴ Basitleştirerek söylersek, örneğin mülk sahibi olmayan bir kişi piyasaya sunduğu hizmetin karşılığı olarak sınıfsal konumunu yüksek tutabilir. Weber'e göre, bir topluluk içerisinde gücü elinde bulunduranlar sadece ekonomik düzen tarafından belirlenen sınıflar değildir. Statü grupları ekonomik düzen tarafından belirlenmezler, aksine onur dağılımının temel belirleyici yer olduğu toplumsal düzen içerisinde yer alırlar. Farklı sınıfsal konumları olan insanlar aynı statü grupları içerisinde yer alabilirler, önemli olan aynı hayat tarzını yaşayan insanların biraraya gelmeleridir. Farklı sınıfsal konumlara sahip olan insanlar aynı statü grubunu oluşturabilirler ya da örneğin aynı meslekten olan insanlar aynı statü grubunu oluşturabilirler.¹⁵ Partiler ise Weber'e göre, doğrudan siyasi iktidarı elde etmek için oluşturulmuş olan topluluklardır ve içeriği ne olursa olsun bir toplumsal eylemi etkilemek için vardır. Partiler kısmen sınıf, kısmen de statü grupları ile alakalıdır ama bazen de bu iki grubu da temsil etmeyebilirler. Partiler iktidarı elde etmek için çoğu zaman bir takım seçim tekniklerini kullanırken, bazen de şiddet kullanarak iktidara gelebilirler.

Sonuç olarak Weber'e göre, temelde modern toplum karmaşık bir güç dağılımını içinde barındırır yani tek bir kişinin, grubun ya da sınıfın iktidarı sözkonusu değildir. Bununla birlikte modern toplum giderek artan bir rasyonel-yasal otoritenin ya da onun kurumsallaşmış biçimi olan bürokratik otoritenin egemenliği altına girmektedir. Weber'in yazılarında iktidarın artan bürokratikleşme sonucu toplumsal özneleri kuşattığını, özgürlüklerini yok ettiğini görüyoruz. Bu Weber ve Foucault'da ortak olan şey olarak görülebilir, fakat Foucault'nun iktidar analizinde kullandığı kavramlar Weber'inkinden oldukça farklıdır, dahası Foucault iktidar sorunsalını iktidar-bilgi dediği şeyi uzun uzadıya sorunsallaştırarak -daha sonra göreceğimiz gibi- benzersiz ve kapsamlı bir iktidar teorisi geliştirmiştir.

Marksist gelenek iktidarı daha çok sınıflı toplumların bir özelliği olarak görmüştür, daha doğrusu bir toplumsal düzen içerisinde varolan iktidar "sınıf iktidarı"dır.¹⁶ Sınıf

13 A.g.m., 269.

14 A.g.m., 270-271.

15 A.g.m., 278.

16 Bkz. (2), LUKES, 666.

iktidarı bütün sınıflı toplumlarda üretim araçlarına sahip olan sınıfın, üretim araçlarına sahip olmayan sınıf üzerindeki iktidarındır. Modern kapitalist toplumda üretim araçları karşısındaki konumlarına göre belirlenen iki hakim sınıf vardır. Bunlar burjuvazi ve proleterya'dır. Marx ve Engels Komünist Partisi Manifestosu'nda şöyle yazmaktadırlar:

*“Burjuvazi, deyince, toplumsal üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran ve ücretli emeği sömüren modern kapitalistler sınıfını anlıyoruz. Proleterya deyince ise, kendi mülkiyetinde üretim aracı bulunmadığından, yaşayabilmek için işgücünü satmak zorunda olan modern ücretli işçiler sınıfını anlıyoruz.”*¹⁷

Marx ve Engels için, modern kapitalist toplumda siyasi iktidar üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran burjuvazinin örgütlü iktidarındır, amacı da işçi sınıfını sömürmek ve ezmektir.¹⁸ Burjuvazi işçi sınıfının sömürüsüne dayalı iktidarını devam ettirmek için ideolojiyi bir maske gibi kullanır. Marksist gelenek içerisinde iktidar genellikle ideoloji kavramı ile birlikte düşünülür. Marx ve Engels ideolojiye olumsuz bir anlam yüklerken, örneğin Lenin gibi Marksistler sosyalist ideolojinin varlığından bahsetmektedirler. Marx ve Engels'e göre, bir toplumdaki hakim fikirler o toplumun egemen sınıfı tarafından üretilir ve egemen sınıfın fikirleri doğal olarak egemen sınıfın çıkarları olarak işlev görecektir.¹⁹ Modern kapitalist toplumda burjuvazi tarafından üretilen fikirler -burjuva ideolojisi olarak- insanların toplumsal koşulların gerçekliğini görmelerini engelleyerek gerçek çelişkilerin hayali bir çözümü olarak var olmaktadır.²⁰ Öyleyse egemen sınıfın fikirleri kapitalizmin yarattığı çelişkilerin üstünü örten ve onları görünmez kılarak insanların bilincinde maddi anlamda egemen güçlerin çıkarlarıyla uyumlu bir yaşam bilgisi üreten bir bilinç türü yaratmaktadır; dahası bu Engels'in deyimiyile “yanlış bilinç” anlamına gelmektedir.²¹ Şüphesiz Marx ve Engels'e göre kapitalizm içinde burjuva sınıfının iktidarı sadece ideoloji aracılığıyla

17 Karl MARX – Friedrich ENGELS, **Komünist Parti Manifestosu**, Çev. Yılmaz Onay, 46.

18 Bkz (11), SWINGWOOD, 208.

19 Terry EAGLETON, **İdeoloji**, Çev. Muttalip Özcan, 74.

20 A.g.k., 117.

21 Serpil Sancar ÜŞÜR, **İdeolojinin Serüveni**, 26

yürütülmez fakat ideolojinin sistemin yanlışlarını örtmesi açısından hayati bir önemi vardır.

Marx ve Engels'e göre, siyasal iktidar ve/veya devlet egemen gücün tabi sınıfları sömürmek ve ezmek için kullandığı örgütlü gücüdür. Devlet, egemen sınıfın devletidir ve polis, ordu gibi özünde şiddet içeren kurumları içinde barındırmaktadır. Bu kurumlar egemen sınıfın iktidarını devam ettirmek için tabi sınıflar üzerinde çoğunlukla şiddet yoluyla baskı uygulamaktadırlar. Öyleyse Marx ve Engels'e göre, sınıf iktidarı hakim sınıf tarafından tabi olan sınıf(lar) üzerinde bir takım baskı ve denetim kurma biçimleriyle varlığını korumaktadır ve bunu yaparken de ideolojik bir takım yutturmacalardan başlayıp, genellikle devlet tarafından uyulanan zorlama ve şiddete dayalı bir takım yolları kullanmaktadır.²²

Bilindiği gibi Marx ve Engels sınıf iktidarı üzerine yazarken yaşadıkları dönem olan 19. yy. ın toplumsal durumundan hareket ediyorlardı. Oysa ki 20. yy. da bir çok batılı kapitalist ülkelerde (özellikle işçi sınıfının yoğun olduğu ABD buna iyi bir örnektir) sınıf iktidarı zora ve şiddete başvurmadan varlığını devam ettirmekte ve kitleleri yönetebilmekteydi. Bu 20. yy. da Gramsci'den Althusser'e bir çok Marksist düşünürün en önemli sorunsallarından biri olmuştur.

Gramsci'ye göre, sınıf iktidarı modern kapitalist toplumlarda "*hegemonya*" adını verdiği ve temelde güce değil ama rızaya dayalı bir sivil toplum alanında varolmaktadır. Hegemonya terimi, Gramsci tarafından iktidarda olan gücün, kendi iktidarını, egemenliği altında olan insanların rızasını alarak gerçekleştirmesi anlamında kullanılır.²³ Başka bir yerde ise terimin anlamı biraz daha genişletilerek güç ve rızayı birlikte içeren ama gücü daha geri bir planda gösteren anlamda kullanılır.²⁴ Gramsci için ideoloji hegemonyanın içerisinde işleyen bir kavram olarak temellendirilir. Bir egemen sınıf kendi iktidarını ideolojik bir takım araçlarla sağlayabilir, ama bu modern iktidarın

22 Bkz. (2), LUKES, 667.

23 Bkz. (19), EAGLETON, 162.

24 Bkz. (2), LUKES, 667.

işleyişi bakımından yeterli değildir. Modern iktidar daha çok devlet ile ekonomi arasında yer alan ve adına sivil toplum denilen alanda bireyleri baskı ya da güce dayalı bir şekilde değil, tersine onların rızasını kazanarak işlemektedir. İktidar meşruiyetini özel televizyon kanallarından, modern aile kurumundan, anaokulundan, ordudan ve buna benzer sivil toplum içinde yer alan bir takım hegemonik aygıtlar aracılığıyla şiddet kullanmadan sağlar. Şiddet ve baskı ise daha çok devlet ile alakalıdır ve modern temsili-parlemlenter demokrasilerde iktidar daha çok devlet tarafından baskı uygulanarak değil ama yukarıda söylendiği gibi bireylerin rızası kazanılarak sağlanır.²⁵ Öyleyse Gramsci'nin düşüncesinde siyasi iktidar çok daha incelikli işleyen bir konumdur ve Eagleton'ın dediği gibi maddi olduğu kadar manevidir de.²⁶ Devletin insanları disiplin etme ve cezalandırma gücü şüphesiz devam etmektedir ve dahası devlet gerektiği yerde şiddete başvurmaktadır; fakat Gramsci'nin düşüncesinde toplumsal denetimin merkezi noktası bu tür baskı mekanizmalarından çok sivil toplum kurumlarına doğru kaymıştır.

Bireylerin rızasını elde ederek varlığını sürdüren iktidar çözümlemesi ilk bakışta Foucault'nun iktidar analizine benzemektedir. Gerçekten de Foucault, Gramsci gibi iktidarı, toplumun her köşesine doğru yayılmış bir çoğulluklar iktidarı olarak düşünmüştür. Fakat buradaki temel fark, Foucault için iktidarın rızaya dayalı işlemesi mümkün değildir. İktidarın olduğu yerde doğası gereği baskı vardır ve dahası iktidarın olduğu yerde yine doğası gereği direniş vardır. Gramsci'nin kuramında bireyler sivil toplum alanı içerisinde sanki hiç bir tepki göstermeden gönüllerce kendilerini iktidara teslim etmektedirler. İnsanlar Gramsci'nin düşündüğü kadar saf ya da bu kadar pasif değildirler. Gramsci kafasında organik aydına önemli bir görev yükler ki bu modern kapitalist düzen içerisinde kendi rızalarıyla siyasi iktidara boyun eğen bireylere siyasi iktidarın içyüzünü göstermektir. Burada sanki aydın ya da entellektüel toplumun daha doğrusu tabi olanların ya da tahakküm altında olanların sağduyusu gibidir. Gerçekliği deşifre eden aydın iktidarın ideolojik maskesini düşürmektedir.

Foucault için iktidar devlet, ordu, parlamento, bürokrasi, sınıf gibi büyük kurumsal şemalardan çok daha fazlasını ifade eder. İktidar en mahrem sözlerimize, en örtük

25 Bkz. (19), EAGLETON, 164.

26 A.g.k., 265.

hareketlerimize bile sızan, her tarafa yayılmış tanımlanması hiç de kolay olmayan bir güç ağıdır. Öyleyse iktidar ilişkisel bir olgudur, yani iktidardan çok iktidar ilişkilerinden söz etmek daha anlamlıdır; dahası iktidar ilişkilerini gün ışığına çıkarmak, onların konumlarını saptamak, uygulandığı alanları göstermek ve kullanılan yöntemleri öğrenmek gerekmektedir.²⁷ Foucault'ya göre, iktidarın esas niteliğini “rıza” ya da “şiddet” oluşturmaz. İktidarın esas niteliği rıza değildir çünkü iktidar, bireylerin kendi başlarına bilinçli ve isteyerek özgürlüklerinden vazgeçmesi ya da Rousseau'nun iddia ettiği gibi toplumsal bir sözleşme gereği hakların devredilmesi, tek tek herkesin sahip olduğu iktidarı başkalarına devretmesi anlamına gelmez; iktidarın esas niteliği şiddet değildir çünkü modern temsili demokrasilerde şiddet olabildiğince iktidardakiler tarafından lanetlenir ve aşağılanır. Foucault'ya göre, şiddet ve rıza ya da konsensus iktidar araçları veya iktidar etkileri olabilir ama iktidarın temel doğasını ya da ilkesini oluşturmaz. Bir iktidar ilişkisinin anlamı bazılarının başkalarının eylemleri üzerine gerçekleştirilmiş olduğu eylemi ifade eder.

“... İktidar, mümkün eylemler üzerinde işleyen bir eylem kümesidir: eyleyen öznelerin davranışlarının kaybolduğu imkan alanı üzerinde yer alır: kışkırtır, teşvik eder, baştan çıkarır, kolaylaştırır ve zorlaştırır, genişletir ya da sınırlandırır, aşağı yukarı muhtemel hale getirir; uç noktada kısıtlar ya da mutlak olarak engeller; ancak eylemde bulundukları ya da bulunabilecekleri ölçüde eyleyen özne ya da özneler üzerinde eylemde bulunma biçimidir. başka eylemler üzerindeki bir eylem kümesi.”²⁸

İktidar Foucault'ya göre, bir yönetim sorunudur, fakat yönetimden sadece siyasi partiler, dernekler ya da devletin yönetimini anlamamak gerekir; yönetim aynı zamanda bireylerin ya da grupların davranışlarına nasıl yön verileceğiyle alakalıdır; yani bedenlerin, zihinlerin, çocukların, toplulukların, ailelerin, hastaların ve benzeri şeylerin

27 Michel FOUCAULT, *Özne ve İktidar*, Çev. Osman Akınhay, *Özne ve İktidar*, 61.

28 A.g.m., 74.

yönetimi.²⁹ Öyleyse iktidar (ilişkiler, stratejiler, mekanizmalar ve teknikler) insanların davranışları üzerine gerçekleştirilen bir eylem çoğulluğudur. İktidar kendini gerçekleştirmek için özgür öznelerle yani özgürce eylemde bulunabilecek öznelerle ihtiyacı vardır (ki davranışları yönetebilsin). Özgürlük iktidarın uygulanmasının önkoşuludur Foucault'ya göre; hem iktidarın işleyebilmesi için hem de özgürlük olmadığı zaman sadece kölelik düzenindeki gibi şiddet ve zorlama olacağı için. İktidar ve özgürlük arasında Foucault'nun kurmuş olduğu bu ilişki -yani iktidarın olduğu yerde özgürce eylemde bulunan öznelerin olması gerektiği- Foucault'nun iktidar teorisinin benzersizliğine işaret eder. Oysaki iktidar üzerine yazan koskoca bir felsefe, siyaset bilimi ve sosyoloji geleneği özgürlüğü hep iktidarın ötesinde ki şey olarak tanımlamışlardır.

29 A.g.m., 75.

3. NEDEN İKTİDAR (Foucault'nun Sorunsalı)

Michel Foucault'nun çalışmasının amacı doğrudan bir iktidar teorisi yaratmak ya da yeni bir iktidar teorisi yaratmanın koşullarını sağlamak değildir; Foucault'nun amacı modern batı toplumlarında insanların özne olarak yaratılma sürecinin arkeolojisini yapmaktır, yani insanları özneye dönüştüren düzenekleri ya da nesneleştirme kiplerini açığa çıkartmaktır. Bunun anlamı Foucault'nun çalışmasının genel teması “iktidar” değil “özne” dir. Foucault'ya göre, insanları özneye dönüştüren üç tip nesneleştirme kipi ya da üç tip kurumsal mekanizma vardır.³⁰ Bunlar:

a- İnsanın konuşan bir özne olarak nesneleştirilmesi, emek harcayan bir özne olarak nesneleştirilmesi ya da insanın sadece yaşayan bir varlık olarak düşünülüp nesneleştirilmesi. Foucault'a göre, modern insanın bu türden bir nesneleştirilmesi bilim olarak adlandırılan bir takım modern bilgi biçimlerini ya da araştırma kiplerinin konusu olarak ele alınıp incelenmesiyle alakalıdır. Konuşan özne olarak insan genel dilbilgisi, filoloji ve dilbilim gibi bilimsel uğraşlar tarafından nesneleştirilir; emek harcayan özne olarak insan refah ve ekonomi analizleri tarafından nesneleştirilir; son olarak ise yaşayan bir kategori olarak düşünülen özne olarak insanın biyoloji ve doğa tarihi tarafından ele alınıp incelenmesi yani nesneleştirilmesidir (Kelimeler ve Şeyler).

b- İkinci olarak öznenin Foucault'nun “bölücü pratikler” adını verdiği bir takım kurumsal pratikler tarafından nesneleştirilmesidir. Foucault'ya göre, özne Kartezyen özne tasarımıyla olduğu gibi salt kendi kendinin bilincinde olan yekpare bir yapı değildir; tersine özne ya kendi içinde bölünmüştür ya da başkaları ya da başka şeyler tarafından bölünmüştür: Deli ya da akıllı olarak özne, suçlu ya da iyi çocuk olarak özne, hasta ya da sağlıklı olarak özne (Deliliğin Tarihi, Hapisanenin Doğuşu, Kliniğin Doğuşu).

c- Sonuncu olarak insanın kendini bir özne olarak tasarlaması ya da kendinin özneye dönüştürmesidir. Foucault'nun son dönem çalışmaları bu tip bir öznenin nasıl ortaya çıktığı üzerinedir yani örneğin insan kendini bir “cinsellik” öznesi olarak niçin tanımlar (Cinselliğin Tarihi-I).

3.1.İktidar ve Hapsetme

Temelde Foucault modern öznenin nasıl oluştuğunu açığa çıkarmak ya da modern öznenin tarihini yapmak istemektedir. İnsan-özne, ona göre, bir taraftan üretim ve anlamlandırma ilişkilerine girerken diğer yandan da çok sıkı bir şekilde iktidar ilişkileri içerisine girmektedir.³¹ Böylece söylemler tarafından yaratılan bir öznenin peşinden giden Foucaultcu soykütüksenel (geneoloji) gerçeklik arzusunun aslında iktidar arzusu olduğu Nietzscheci bir perspektif olan “iktidar-bilgi” denilen bir alanın üzerine yoğunlaşmaktadır.³² Nietzsche’ye göre, insan bilgisinin gelişimi, başlangıçtan beri insanın dış dünya üzerine (doğa ya da insan dünyası) kurmak istediği denetimi ve hakimiyetini artırmasını sağlayan “güç istenci” sayesinde gerçekleşir.³³ Güç istenci sadece insan türünün değil, herhangi bir türün hayatta kalmayı sürdürebilmesi ve gücünü artırabilmesi için gerçeklik üzerine hakimiyet kurması gerekmektedir. Gerçeklik üzerine hakimiyet kurmak yani güç istenci insan dünyası içinde bilgi dolayımından gerçekleşir. Bu Nietzscheci felsefi izlek Foucault’nun çalışmasında tarihsel-sosyolojik diyebileceğimiz bir bağlamda uzun uzadıya kendi kanıtlarını sunar. Modern-öznenin tarihini çıkarmak aynı zamanda modernliğin -iktidar-bilgi dolayımından- tahakküm stratejilerini ve tahakküm kurumlarını da açığa çıkarmak anlamına gelmektedir. Tarih pozitivistlerin gösterdiği gibi düz-çizgisel bir biçimde ilerleyen akılcılığın ve evrenselliğin zaferiyle sonuçlanacak spekülatif bir tarih değil; tersine insan davranışını denetim altına almak için her türden dışlama ve işleme tekniklerini kullanan iktidar mekanizmalarının, iktidar ilişkilerinin ya da iktidar kurumlarının tarihidir. Foucault’ya göre, iktidar bilgi üretir. Bu söylem, bilginin ancak iktidar ilişkilerinin askıya alındığı,

31 A.g.m., 58

32 J. G. MERQUIR, Foucault, Çev. Nurettin Elhüseyni, 143.

33 K. ANSELL-PEARSON, Kusursuz Nihilist, Çev. Cem Soydemir, 34.

bilginin iktidarın emirlerinin, taleplerinin ve çıkarlarının olmadığı bir alanda oluşabileceği şeklinde düşünen geleneğe karşı; iktidarın bilgi ürettiğini, iktidar ve bilginin birlikte işlediğini, iktidar ve bilginin birbirlerini doğrudan içerdiklerini; birbiriyle bağlantılı bir iktidar alanı oluşturmada iktidar ilişkisi olamayacağını, aynı zamanda iktidar ilişkilerini varsaymayan ve oluşturmayan bir bilginin ve bilgi alanının olamayacağını kabul eder.³⁴ Modern özne tam da bu iktidar-bilgi ilişkilerinin ortasında durmaktadır, yani insan-özne, Foucault'ya göre, iktidar-bilgi arasındaki bu karşılıklı ilişkinin ve onun tarihsel dönüşümlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve bu yüzden de iktidar-bilgi sistemini çözümlemek ya da onun tarihini çıkarmak modern-öznenin ya da insan-öznenin arkeolojisini yapmak anlamına gelmektedir. Öyleyse temel amacının özne üzerine çalışmak olduğunu söyleyen Foucault'nun eşzamanlı olarak iktidar-bilgi eksenine yönelmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Foucault'ya göre, iktidar kurumların ya da liderlerin konvansiyonel bir iktidarı değildir; tersine iktidar bireyleri ve onların bilgisini kontrol eden, iktidar mekanizmalarıyla bireylerin özlere ulaşan, onların bedenlerine dokunan, onların eylem ve tutumlarına kendisini koyan, kısacası sabit değil ama akış halinde olan iktidardır.³⁵ Aynı anda hem bireyselleştiren hem de bütünleştiren bir iktidar biçimi söz konusudur burada. Böyle bir iktidarın modern batı toplumunda ortaya çıkışı aşağı yukarı 18. yy. ın sonu ve 19. yy. başıdır fakat bunun kökleri çok eskilere götürülebilir. 16. yy. da ortaya çıkan "modern devlet" in siyasi yapısının zaman içinde örgütlenme biçiminin sonucu olarak böyle bir iktidar biçimi ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi 16. yy., Batı toplumlarının feodal örgütlemekten sıyrılıp mutlak monarşilere geçtiği, yeni bir sınıfsal oluşum olarak burjuvazinin yükselmeye başladığı, felsefede, sanatlarda ve bilimlerde görece bir özgürlük ortamının olduğu, yeni dünyanın keşfedildiği, Foucault'nun terminolojisiyle söyleyecek olursak epistemik bir kopuş sonucu yeni bir dönem, kısacası modernliğin başladığı yüzyıldır; bununla birlikte modern devletin bir iktidar odağı olarak yavaş yavaş toplumların içerisine ve/veya bireylere doğru iktidar alanını genişlettiği bir dönemin başlangıcı...Bu dönemde modern devlet kendini bir ulus devlet olarak kurmaktadır ve mutlak monarşiler (modern devlet) bunu yaparken feodal

34 Michel FOUCAULT, **Hapisanenin Doğuşu**, Çev. Mehmed Ali Kılıçbay, 65.

35 Darren HYNES, **Michel Foucault's Archaeology of Knowledge**, www.foucaultresources.com

baronlara ve Roma Kilisesi'ne karşı kentli sınıfla (burjuvazi) işbirliği yapmaktadır; çünkü bu dönemde feodal lordların keyfi iktidarı kentlilerin özgürce ticaret yapmasını önlerken diğer yandan kralın mutlak otoritesi lordların otoritesiyle çatışmaktaydı yani lordların gerileyen iktidarı en tepedeki lord olarak kralın iktidarının yükselmesi anlamına geliyordu.³⁶ Kral-burjuvazi ilişkisi birbirinin çıkarını kollayan bir ilişki biçimiydi: Feodal lordlara karşı kentlilere yardım eden kral aynı zamanda kentlilerden düşük faizli borç alıyordu ve böylece eline para olan kral vasallarını askeri yardımından vazgeçebiliyordu. Böylece kral lordun sadakatine bağlı olmayan, eğitim görmüş yani kelimenin tam anlamıyla meslek (profession) sahibi, profesyonel bir ordu kiralayıp ya da yaratıp kendi gücünün sınırlarını genişletebilirdi.³⁷

Diğer yandan kral -burjuvazi işbirliği eşzamanlı olarak feodal yapının bir parçası olan Kilise'ye karşı da gerçekleşiyordu. Kilise bütün bir Avrupa'da aşağı yukarı toprağın üçte birine sahip olan bir feodal lord olarak ülkelerin servetinin yani kralın, halkın, kentlilerin servetinin büyük bir kısmını emiyordu. Bütün bir reformasyon hareketi özünde dini olmakla birlikte sonuçları itibariyle orta sınıfların kilise otoritesine karşı ilk başkaldırısıydı denebilir.³⁸ Sonuçta, 16. yy. ile birlikte kral-burjuva işbirliği feodal yapının çöküp ve kilise otoritesinin görece zayıfladığı noktada modern devlet ortaya çıkmaktaydı ve bu yeni oluşum genelde herkesin, özelde görece daha çok burjuvazinin çıkarlarını koruyan yeni bir siyasi yapı ve/veya yeni bir hukuki yapı olarak kendini kuruyordu. Foucault'ya göre -tam bu bağlamda- bu yeni siyasi yapı sadece belli bir sınıfın ya da zümrenin çıkarlarını koruyan ya da gözeten bir yapı değildir; şüpesiz böyle bir şeyi söylemek yanlış değildir ama bu modern iktidarı tanımlamak için eksik bir söylemdir. En iyi ifadesini klasik dönemde (17-18. yy.) bulacak olan bu yeni iktidar bir taraftan bütünleştiren diğer taraftan bireyselleştiren, bunu yaparken de yeni teknikler ve stratejiler geliştiren bir iktidar modeli olarak günümüze kadar gelen bir modern toplum durumunu yaratmaktadır.

36 Leo HUBERMAN, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, Çev. Murat Belge, 84.

37 Bu nokta önemlidir çünkü Foucault'nun disiplin toplumu adını verdiği modern toplumun temeldeki disiplini örgütlenmesi ilk olarak ordudan başlar yani ordu modeli olarak disiplin toplumun geneline diğer kurumsal yapılar tarafından yayılır.

38 Bkz. (36), HUBERMAN, 97-98.

3.1.1. Disiplin

Foucault'ya göre, modern toplum disiplinsel iktidarın yarattığı disiplin toplumdur. Bir terim ve kavram olarak disiplin kolayca kavranacağı gibi askeri bir anlamı hemen çağrıştırmaktadır.³⁹ Fakat disiplin böyle bir anlamı bir çok kez katlayarak aşmaktadır modern toplumda. Foucault'dan çok önceleri modern toplumu tanımlamak için disiplin kavramını sosyolojide ilk kullanan Max Weber'dir. Weber'e göre, disiplin modern toplumda rasyonel disiplindir ve disiplinin içeriği, alınan bir emrin sorgulanmaksızın belli bir rasyonalite içerisinde aktörler tarafından uygulanmasıdır.⁴⁰ Burada disiplini belirleyen şey itaat edenlerin rasyonel bir birörneklilik meydana getirmesidir; yani itaat edenler mutlaka aynı mekanda olmak zorunda değildir ya da çok büyük bir kitle halinde (askeriyedeki gibi) hareket etmeleri mutlaka gerekmez. Weber'e göre, bütün disiplinler askeri disiplinden doğarken, insanları disiplin için eğiten ikinci büyük kurum büyük ölçekli ekonomik organizasyonlardır.⁴¹

*“askeri disiplinin, eski plantasyonlar kadar, modern kapitalist fabrika içinde ideal model olduğunu göstermek için özel kanıtlara gerek yok. Şu var ki, plantasyonun tersine, fabrikadaki örgütsel disiplin tümüyle rasyonel bir temel üzerine kurulmuştur. Tek tek işçilerin optimum karlılığı, uygun ölçme yöntemlerinin yardımıyla, üretimin tüm öteki maddi araçları gibi hesaplanmaktadır.”*⁴²

Bunun anlamı kapitalist örgütlenmelerin disiplinsel yapısının ana hedefi disiplin sayesinde işetmenin ana hedefi olan kar etmeyi çalışanların verimliliğini artırmak için gerçekleştirmektedir. Bunun en iyi örneğinin Weber Amerika'daki fabrikalarda uygulandığını söylemektedir, öyle ki bu fabrikalarda mekanizasyon ve disiplin sayesinde insanın psikolojik-fisiksel aygıtı tümüyle tek bir işleve doğru yani aletlerin ve makinelerin istemine doğru uyarlanmaktadır ve böylece işletmenin ana hedeflerinden

39 Weber bütün disiplinler askeri bir disiplinden doğar demektedir. Bkz. (12), WEBER, **Disiplinin Anlamı**, 334.

40 A.g.m., 331.

41 A.g.m., 334.

42 A.g.m., 335.

biri olan çalışanın verimliliğini azami düzeye çıkarmak gerçekleştirilmektedir. Kısacası disipline edilmiş itaatkar insanlar kapitalist hedefler doğrultusunda eğitilmişlerdir. Diğer yandan Weber için, rasyonel disiplinin en iyi uygulandığı -ve Weber'in genel sosyolojisinin içinde önemli bir yer tutan- kurumsal yapı modern bürokratik devlet makinesidir.

Yukarıda söylenmeye çalışılan Foucault'nun disiplin toplumu olarak kurguladığı modern toplumu Weberyen bir izleği takip ederek kurguladığını burada göstermek değildir, kaldi ki bu Foucault'nun disiplinsel iktidar üzerine oluşturduğu binlerce sayfalık muhteşem külliyata haksızlık etmek olur; çünkü Weber'in özel olarak disiplin üzerine kaleme aldığı kısa bir makale vardır. Diğer yandan Weber'in modern toplum analizinin temel kavramı "disiplin" değil "rasyonalite" dir ve rasyonalitenin en mükemmel görüldüğü uzam modern bürokrasidir. Oysa Foucault için disiplinsel iktidar tam da devletin en çok görüldüğü yer olan bürokrasiden başlamaz yani yukarıdan aşağıya doğru inmez tam tersine devletin en az görüldüğü, belki da bazen kendini hiç hissettirmediği kurumsal yapılarda -aile, hapisane, hastane, okul, vs.- bunun da ötesinde insan davranışlarında kendini vareder. Öyleyse bu bağlamda bazı Foucault yorumcularının söylediği gibi Foucault'nun teorisinin başka teorisyenlerin çalışmalarıyla benzerlikleri vardır denebilir.⁴³ Yine de bu bağlamda son söz olarak şu söylenebilir: Weber'in çalışmasının dolaylı ya da doğrudan Foucault'nun çalışması üzerine "önemli bir" etkisi vardır, en azından kavramsal ya da düşünsel bir çıkış noktası olarak.

3.1.2.Hiyerarşik Gözetim

Foucault'ya göre, disiplinsel iktidarın en karakteristik özelliklerinden birisi onun terbiye etme görevine sahip olan bir iktidar biçimi olmasıdır. Disiplinsel iktidar birey üretir, daha doğrusu terbiye edilmiş bireyler üretir. Burada iktidar kendine tabi olanları

43 Genellikle Weber, Gramsci ve Goffman gibi teorisyenlerle Foucault'nun çalışması arasında benzerlikler olduğu sıkça vurgulanır. Bu benzerlikler için bkz. John PRATT, *Power and Resistance In The Social, Critical Theory of M. Foucault*. Ayrıca Foucault-Goffman karşılaştırması için bkz. Orhan TEKELİOĞLU, *M. Foucault ve Sosyolojisi*, 1999.

tekdüze ve kitlesel bir biçimde dize getirmek yerine onları ayırmakta, çözümlemekte, farklılaştırmakta ve bu terbiye etme süreci içinde iktidar kendini en tekil olan unsurlara kadar götürmektedir.⁴⁴ Karşımızda bütün küteselliğiyle duran muzaffer bir iktidar yoktur ya da kendi gücünü muhteşem ayinlerle herkese gösteren bir hükümlanlık biçimi ya da büyük iktidar aygıtlarıyla çalışan bir devlet yoktur; tersine disiplinsel iktidarın başarısı onun kendine özgü basit aletlerinin ve yöntemlerinin kullanılmasında yatmaktadır. Disiplinsel iktidar hiyerarşik bakış ve normalleştirici yaptırımları mükemmel bir şekilde bir araya getiren ve bunu da kendine özgü bir sınav biçimi altında gerçekleştiren bir çoğulluklar iktidarıdır.⁴⁵

Klasik çağın en önemli buluşlarından bir tanesi, Foucault'ya göre, insan çokluğunu her an gözetleyen "gözlemeleri"nin yavaş yavaş kurulmasıdır. Bilim tarihçilerinin önemsemedikleri klasik çağa ait bir buluşdur bu gözlemeleri Foucault'ya göre. Fizik dünyayı görülmeden gözetlemeye başlayan bu mekanizmanın en ideal örneği askeri kamplardır.

*"Mükemmel bir kampta iktidarın tümü, yalnızca tek bir gözetim aracılığıyla icra edilmektedir ve her bakış iktidarın bütüncül işleyişinin bir parçası olmaktadır."*⁴⁶

Askeri kamplar iktidarın hiyerarşik gözetiminin mükemmel şekilde cisimleştiği ya da iktidarın bakışının geometrik uzama en iyi şekilde dağıtıldığı yerler olarak karşımıza çıkmaktadır öyle ki her hiyerarşik birim kendi alt noktasını görecektir ve kendi üst noktasından görülecek biçimde mekana yerleştirilmiştir.

"...eski ve geleneksel kare biçimli plan, sayılamayacak kadar çok şema sayesinde büyük ölçüde geliştirilmiştir. Yolların geometrisi, çadırların sayısı ve dağılımları, bunların girişlerini yönü, sıra ve dizilişlerinin düzenlenişi tam olarak tanımlanmakta; birbirlerini denetleyen bakışların şebekesi resmedilmektedir : talimhanede beş hat çekilir; bunlardan birincisi ikincisinden 16 ayak uzakta olur; diğerlerinin her birinin

44 M. FOUCAULT, a.g.k., s. 255.

45 Bkz. (34), FOUCAULT, 256.

46 A.g.k., 257.

arası 8 ayaktır; ve somuncusu silah kılıflarından 8 ayak uzaklıktadır. Silah kılıfları ast rütbeli subayların çadırlarından 10 ayak mesafede, tam olarak ilk sıranın karşısındadır. Bir birlik caddesi 51 ayak genişliğinde olur...Yüzbaşının çadırları kendi bölüklerinin caddesine bakar şekilde konur.”⁴⁷

Kamp genel bir görülebilirlik mantığı üzerine kurulmuş bir iktidar diyagramıdır ve bu iktidar diyagramı sadece askeri kampa özgü değildir; genişletilmiş bir kurumlar ağı içinde şehir örgütlenmelerinde, hastanelerde, hapishanelerde ve eğitim kurumlarında kendini varetmektedir.⁴⁸ Disipline yönelik bu kurumlar insanların etrafında sürekli bir gözlem, kayıt ve terbiye aygıtı oluşturmakta, bu da mimarının bu amaca göre inşa edilmesinin bir sonucu olarak doğmaktadır. Örneğin tıbbi eylemin aracı olarak hastaneler, hastaları daha iyi gözetim altında tutmak ve böylece tedavilerini daha iyi gerçekleştirmek için binaların biçimi, hastaların titiz bir biçimde ayrılmasıyla, hastalıkların yayılmasını önlemek üzere biçimlendirilmiştir.⁴⁹ Diğer yandan askeri okulların binaları doğrudan bu amaca yönelik inşa edilmektedir; öyle ki öğrencilerin kaldıkları koğuşlar bir koridor boyunca sağlı-sollu dağıtılmakta ve düzenli aralıklarla koridorlarda subay birimleri bulunmaktadır; ve dahası her koğuş dışardan bütün bir iç mekan görülebilecek şekilde kapıda bir cam bulundurmaktadır.⁵⁰ Disiplinsel aygıt tek bir bakışla bütün bir mekanı ve her şeyi en son noktasına kadar gören bir düzenek halinde işlemektedir. Örneğin büyük atölyeler ve fabrikalar bu türden benzer bir sürekli gözetim ve denetimin en mükemmel modelleri olarak klasik çağ ve modern çağ boyunca karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılarda her an herkes gözetlenmekte; sadece işçiler değil ustalar, memurlar ve denetçiler de gözetlenmektedir. Bu gözetleme işi bizzat bu konuda uzmanlaşmış ve sürekli olarak ayrı olan bir personal tarafından yapılmaktadır. Bu türden bir gözetim patronlar için hayati bir önem taşımaktadır; çünkü bu türden büyük işletmelerde en küçük düzensizlik ya da işe doğru olabilecek kayıtsızlık ve/veya özensizlik işletmenin karında büyük düşüslere sebep olabilir, dolayısıyla işçilerin her hareketinin hesaplanabilir bir biçimde düzenlenmesi ve her

47 A.g.k., 257.

48 A.g.k., 257-258.

49 A.g.k., 258.

50 A.g.k., 259.

hareketin yönetim organına anında iletilmesi gerekmektedir.⁵¹ Sonuç olarak gözetim üretimin bir parçası olarak çalışmaktadır yani üretimin dışında değil içinde olan bir gözetleme sözkonusudur. Aynı türden bir örgütlenme ilköğretimde de gerçekleştirilmiştir. Foucault buna gözetimin uzmanlaşması ve pedagojik bağlantıyla bütünleşmesi adını vermektedir.⁵² Örneğin köy okullarının sayısının artması, bu okullardaki öğrencilerinin sayısının çoğalması ve bu durum için gerekli bir düzenlemenin yokluğu, bundan kaynaklanan bir tür kaos ilköğretim için yeni bir tür örgütlenmeyi beraberinde getirmiştir. Bu en iyi öğrenciler arasında seçilen, öğretmenlere yardımcı olmak için koskoca bir başkanlar, gözlemciler ve benzeri birimler yaratmıştır; bunların görevi, kimin sırada durup durmadığını, kimin konuştuğu, kimin yaramazlık yaptığı ve kimin ayinler sırasında doğru davranmadığını hatta kimin sokakta ahlaki edimlerde bulunduğunu ihbar etmektir.⁵³

Hiyerarşik, sürekli ve işlevsel gözetim mantığı üzerine kurulmuş bu iktidar, Foucault'ya göre, 18. yy. ın icat ettiği bir iktidar tekniği ve/veya stratejisi olmamakla birlikte, sinsi bir biçimde toplumun en uç noktasına kadar yayılmış ve bu yayılma mekanizmalarının inceliğini keşfetmiştir.⁵⁴ Bu türden bir iktidar aynı anda hem aşağıdan yukarıya doğru hem de yukarıdan aşağıya ve yana doğru bir ilişkiler ağı biçiminde örgütlenmiştir. Bu düzenekte herkes gözetim altında tutulmaktadır: gözetim altında tutulan gözetmenler vardır. Sonuç olarak; hiyerarşik hale getirilmiş disiplin kendi kendini destekleyen mekanizmalar aracılığıyla ve her türden hesaplanmış bakışların bir oyunu olarak ilişkisel ya da her an her şeye temas eden bir iktidarı işletmektedir.

51 A.g.k., 261-262.

52 A.g.k., 62.

53 A.g.k., 263.

54 Foucault'ya göre Klasik Çağ'da doğan modern devletin bu yeni iktidar tekniğinin kökleri onun hristiyan kökeninden gelmektedir. Foucault'nun pastoral iktidar olarak adlandırdığı bu iktidar gücünü kiliseden almaktadır. Başka insanlara papazlarla hizmet eden bu kurumun amacı insanların öteki dünyada ki selameti için onlara bu dünyada yol göstermek ve bizzatı birebir her insanla ilgilenerek bunu gerçekleştirmek. Pastoral iktidar sadece klasik anlamıyla bireylere emir vererek işlemez, tersine bireylerin öteki dünyada ki selameti için krallık iktidarından farklı olarak kendini feda edebilir. Ayrıca bu tip bir iktidar biçiminde total olarak toplum gözetlenmez, her bireyin selameti önemli olduğu için her birey tek tek gözetlenir. Ve son olarak bu iktidar tek tek bireylerle meşgul olurken bir tür vicdan bilgisi ve buna yön verme becerisi gerektirir; yani pastoral iktidar insanların kafasından geçenleri bilmeden onların ruhlarına nüfuz etmeden ve onların içlerindeki en derin sırları öğrenmeden uygulanamaz. Bütün bir hristiyan itiraf mekanizmasının altında yatan gerçek neden onun pastoral iktidar tekniğinde saklıdır. Bkz. (27), FOUCAULT, 64-65.

“iktidar ‘fiziği’ , bedene el konulması , gözetim tekniklerini sayesinde , optik ve mekanik yasalara göre , koskoca bir mekanlar , hatlar , perdeler , demetler, devreler oyunununa göre ve en azından ilke olarak aşırılığa , güce şiddete başvurmada icra etmektedir.”⁵⁵

3.1.3. Disiplinsel İktidarın Ceza Mantığı

Foucault’nun ceza kavramından ne anladığını daha iyi somutlaştırmak için cezayı “küçük ve büyük ceza” ya da “küçük ve büyük cezalandırma” olarak ikiye ayırabiliriz. Foucault’ya göre, disiplinsel iktidarın merkezinde küçük bir ceza mekanizması yer almaktadır. Disiplinler (askeri okulda, hastanede, hapisanede, fabrikada....) kendi özel cezalarını, kendine özgü yaptırım ve kendi içinde yargılama oturumlarıyla kendi içinde bir ceza mekanizması yaratırlar. Buna *küçük ceza ve/veya cezalandırma* diyebiliriz. Disiplinler bir tür alt-ceza sistemi kurmakta ve büyük ceza ya da cezalandırma sisteminin elinden kaçan ya da ona ulaşmasına izin verilmeyen davranış ve tutumları nitelemekte, yargılamakta ve küçük bir takım cezalarla bu tutum ve davranışları disipline etmektedir. Bu türden bir ceza rejiminin amacı temelde kurallara uymayan davranışları yani sapmaları saptamak ve bu sapmaları azaltmaktır yani esas olarak ıslah edici olmaktır.⁵⁶ Bu amaca yönelik bir uygulama doğal olarak bir ceza-ödül sistemi içerisinde düşünülmektedir; hatta ödül cezaya oranla daha sık hale getirilmeye uğraşılmaktadır.⁵⁷ Örneğin her türden eğitim kurumunda sapma davranışları ya da norm dışı davranışları disipline etmek için her tür cezai yaptırımdan önce, öğretmenler başarılılabilirse ödül vererek çocukların kalbini kazanmaları söylenmekte ve böylece sapma gösteren davranışlar *normalleştirilmektedir*. Böylece bu ikili dinamik (ödül-ceza) disipline yönelik cezalandırmanın en önemli karakteristik unsurlarından biri olan belli sayıdaki matematiksel işleme izin vermekte ve her türden davranışın muhasabesi yapılmakta ve böylece her bir bireyin bilgisi iktidar tarafından depolanmaktadır.

55 Bkz. (34), FOUCAULT, 265.

56 A.g.k., 268.

57 A.g.k., 269.

Öyleyse; bu mikro düzeyde işleyen iktidar rejimi gözetlemenin yeterli olmadığı yani gözetlemenin istenilen davranışı yerine getirtmediği anda devreye girmekte ve böylece “gözetleme ve cezalandırma” modern iktidarın en incelikli mekanizmaları olarak işlemektedirler; dahası cezalandırma ceza-ödül birlikteliği olarak uygulanmakta ve hedef ise norm dışı olan en küçük davranışı bile normalleştirmek olmaktadır. Tam bu normalleştirme pratiğinde Foucault’nun iktidar-bilgi olarak adlandırdığı şey kendini göstermektedir: Her türlü davranışın (ne kadar mikro düzeyde olursa olsun) hesaplanması, nitelenmesi, sınıflandırılması ve cezalandırılması. Burada sınav Foucault’ya göre, disiplin düzenlemelerinde çok önemli bir yere sahiptir. Sınav, nesne olarak algılanan bireylerin tabi kılınmaları ve tabi kılınanların nesneleştirilmesi için hayati önem taşımaktadır; yani iktidar ilişkilerinin ve bilgi bağlantılarının en mükemmel şekilde ortaya çıktığı noktalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır ve Foucault’ya göre, bu bilim tarihçileri tarafından görülmeyen ve karanlıkta bırakılan başka bir klasik çağ icadıdır.

3.1.4. Sınav

“Sınav, gözetim altında tutan hiyerarşi teknikleriyle, normalleştiren yaptırım tekniklerini birleştirmektir.”⁵⁸

Foucault’ya göre, bunun en iyi görüldüğü alanlardan birisi tıbbın alanıdır. Hastanenin 18.yy.ın sonundan itibaren “sınavdan geçirme” aygıtı olarak örgütlenmesinin en iyi örneğini vizite ayini biçiminde sunmaktadır.⁵⁹ Hastalar sürekli denetim altındadır. Hekim daha önce görülmedik bir biçimde hastaları sürekli gözetlemekte, onların hastalıklarıyla ilgili kayıtlar oluşturmakta ve 1771 yılında ilk defa gece ve gündüz hastanede kalan hekim ortaya çıkmaktadır.⁶⁰ 18. yy.ın sonunda hekim hastanenin bir iç unsuruna dönüşmüştür ve daha önce görülmedik bir biçimde hekim hastane içindeki dinsel personelin üstüne çıkmaktadır; diğer yandan ilk defa bu

⁵⁸ A.g.k., 274.

⁵⁹ A.g.k., 275.

⁶⁰ A.g.k., 276.

yüzyılda Batı'da bir "hastabakıcı" kategorisi ortaya çıkmakta ve eskiden bir yardım kurumu olan hastane ilginç bir biçimde bir eğitim ve bilgi verme yerine dönüşmektedir. İktidar ilişkileri ve bilgi yaratma süreci böylece tıbbi bakış altında karşımıza bir kere daha çıkmaktadır. Her türden hastanın hastalığına ilişkin düzenli kayıtlar ve sürekli olarak muayene tıbbi disiplinin bir sonucu olarak karşımıza iyi disipline edilmiş bir sosyolojik kategoriye (hastane) ortaya çıkarmaktadır. Sınav mekanizmasının bireylerin bilgisine ulaşma ve onları disipline etmenin en iyi aracı olarak karşımıza çıktığı alan şüpheci eğitim kurumudur. Okul, Foucault'ya göre, pedagojinin uygulandığı bir yörgülme noktası ya da bireylerin bilgisinin en iyi tutulmaya başladığı kurumsal mekanizmadır. Sınav burada bir öğrenim sürecinin yaptırımı olmanın ötesinde öğrencilerin bilgisini deşifre eden bir konumda ya da iktidarın disiplinli bireyler yaratmak için kullandığı bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır. Öyleyse;

*"sınav belli bir iktidar icraatının belli bir bilgi oluşumu tarzına bağlayan koskoca bir mekanizmayı taşımaktadır."*⁶¹

Sonuç olarak sınav iktidarın kendini gerçekleştirmesi için önemli bir mekanizmadır. Burada geleneksel iktidar tanımlarında görülmeyen şey Foucault'nun tanımladığı disiplinsel iktidar tarafından açığa çıkarılmakta; şöyle ki geleneksel iktidar tanımının verdiği iktidar, üzerinde iktidar uygulanan kişileri (bireyler ya da özneler vb.) karanlıkta bırakmaktadır, oysa ki disiplinsel iktidar kendini sınav örneğinde olduğu gibi bir takım teknikler, mekanizmalar, oyunlar vb. aracılığıyla kendi gücünü bireylerin üzerine damga vurur bir biçimde göstermek yerine, bireyleri bir nesneleştirme mekanizması içine yerleştirerek yani onların bilgisini elde ederek bireyleri düzene sokmakta kısacası iktidar kendini göstermeden işlemektedir. Bu, Foucault'ya göre, modern iktidarın en yaşamsal karakteridir.

61 A.g.k., 277.

3.1.5. Ceza/Cezalandırma

Foucault'ya göre, bütün disiplinsel sistemlerin merkezinde mutlaka bir ceza mekanizması bulunmaktadır ve klasik çağın ceza rejiminde birbiriyle içiçe geçmiş dört büyük cezalandırma biçimi vardır.⁶² Buna da “büyük ceza/cezalandırma” diyebiliriz.

a- Sürgün etmek, kovmak, dışlamak, yasaklamak, yok etmek, mal ve mülke el koymak anlamında özünde despotik olarak adlandırabileceğimiz bir ceza bakışı.

b- İşlenen suçun karşılığını bire bir ödetme; örneğin bir diyet ödemeye zorlamak, verilen zarar ziyana karşı bir borç yükümlülüğü yaratmak ya da suçu mali bir yükümlülüğe çevirmek.

c- Beden üzerinde olabildiğince ceza karşılığı olarak iz bırakmak; yani sergilemek, damgalamak, işkence yapmak vs.

d- Bir yere kapatmak.

Bir yere hapsedmek ya da daha hukuki bir tanımlamayla tutuklamak, ceza vermek ve hapsedmek Foucault'nun söylediğine göre aşağı yukarı 18. yy. ın sonlarında ortaya çıkmaya başlar ve günümüze kadar bir takım değişik teknik ve stratejileri uygulayarak gelir. “Bir yere kapatmak” ilkesi cezai bir uygulama olarak klasik çağ sonrası modern batı toplumunun ceza sisteminin en ayrıcalıklı konumunda yer almaktadır. Hapisle cezalandırmanın modern batı toplumlarında örgütlenmesi ceza hukukunun içine yerleşmesi daha önceki suçu ve/veye suçluyu cezalandırma biçiminden kökten ayrılmaktadır. Bu endüstriyel toplumun eşiğinde olan, aydınlanmış modern toplumun cezayı bir ıslah etme aracı ve disiplinsel iktidarın disiplinsel toplum yaratmak için norm dışı olan unsurları normalleştirmek istemesinin sonucudur. Bir ıslah etme ve normalleştirme edimi olarak ceza ve hapsedmeyi ele almadan önce batı toplumlarındaki cezalandırma biçimlerinin izini sürmek Foucault'cu iktidar teorisini daha iyi anlamak için önemli bir çıkış noktası olabilir.

62 M. FOUCAULT, "Cezalandırıcı Toplum", Çev. Selahattin Hilav, **Ders Özetleri**, 59.

3.1.5.1. Bedene Uygulanan İşkence

1769'da Rusya'da, 1780'de Prusya'da, 1786'da Pensylvania ve Toskana'da, 1788'de Avusturya'da, 1791'de Fransa'da ceza hukuku açısından yeni bir dönem başlamıştır. Avrupa'da bu "modern" hukuk rejiminin aydınlanma çağıının ('özgürlükleri keşfeden aydınlanma aynı zamanda disiplinleri de keşfetmiştir' der Foucault) eşliğinde devreye sokulması, eski kararnamelerin iptali, yeni bir yasa ve suç teorisinin inşa edilmesi anlamına gelmektedir. Foucault bu ayrımı, insan bedenine uygulanan işkencenin ya da azap çektirmenin bir cezalandırma biçimi olarak son bulmasıyla açıklamaktadır. Beden bu tarihlerde artık ceza ile yıldırmanın hedefi olmaktan çıkmış ve böylece yeni bir ceza rejimine girilmiştir.⁶³

"Damien, 2 Mart 1757'de Paris kilisesinin cümle kapısının önünde; suçunu herkesin karşısında itiraf etmeye mahkum edilmişti; buraya elinde yanar halde bulunan iki libre ağırlığındaki bir meşaleyi taşıyarak, üzerinde bir gömlekten başka bir şey olmadığı halde, iki tekerlekli bir yük arabasında götürülecekti; sonra aynı yük

*arabasıyla Grève meydanına götürülecek ve burada kurulmuş olan darağacına çıkartılarak memeleri, kolları, kalçaları, baldırları kızgın kerpetenle çekilecek; babasını (kralı) öldürdüğü bıçağı sağ elinde tutacak ve kerpetenle çekilen yerlerine erimiş kurşun kaynar yağ, kaynar reçine ve birlikte eritilen balmumu ile kükürt dökülecek, sonra da bedeni dört ata çektirilerek parçalatılacak ve vücudu ateşte yakılacak, kül haline getirilecek ve bu küller rüzgara savrulacaktır"*⁶⁴

Bu alıntı bedene yapılan işkencenin en uç noktaya götürülmesi adına mükemmel bir örnektir. Bu şahıs, Damien, yukarıdaki bütün ceza işlemlerden ertesi gün geçirilmiştir ve tabiki sonu ölüm olmuştur. Bu bedene azap çektirme cezasının en uç örneklerinden birisidir, çünkü suçlu babasını yani kralı öldürmüştür. Azap çektirme bir ceza tekniğidir;

63 Bkz. (34), FOUCAULT, 38-39.

64 A.g.k., 34.

suçluyu en ağır biçimde cezalandırma yöntemidir. Ortaçağ'dan başlayıp Rönesans'a uğrayan ve oradan da 1750 lere kadar gelen bir cezalandırma yöntemi olarak bedene işkence etme suçlunun doğrudan iktidarla çırılçıplak karşılaştığı anı vermektedir. Herşeyden önce her türden işlenen suç doğrudan hükümdarın iktidarına karşı işlenmiştir, çünkü en küçük suçta bile hükümdarın koymuş olduğu bir kurala karşı koyma ve dolayısıyla hükümdarın kendi mevcudiyetine bir karşı koyma vardır. Sonuç olarak bedenlere yönelik çektirilen azap iktidarın bedenine karşı gelmenin ters yüz edilmesidir denebilir. Azap çektirme bütün görkemiyle kamuya açık olarak yapılmaktadır bu iktidarın kendi tebasına en fiziksel haliyle gözdağı vermesi anlamına gelmektedir. Azap çektirme ayini aynı zamanda suçu yeniden üretmekte ve suçun tekrarlanması halinde ne gibi sonuçlarının olacağını halka göstermektedir. Bu işlemler tamamen keyfi bir biçimde yapılmaz; tersine hukuki-siyasal bir bağlam içerisinde cereyan eder herşey.⁶⁵

Peki ne olmuştur da bu kadar vahşice kurulmuş olan bir ceza sistemi birden bire yerini hapsedme edimine dönüştürmüştür? Niye bedene dokunmanın ötesine geçti iktidar? Ya da ne oldu da beden üzerinde olabildiğince fiziksel bir şiddet uygulanımı dolayımından kendini insanlara gösteren iktidar, hapsedme dolayımından kendini görünmez kıldı? Ya da son bir soru olarak iktidar niye çoğullaştı, dahası niye her yerde hazır ve nazır bir iktidar çoğulluğuna dönüştü?

3.1.5.2. Mülkiyet ve Ceza

Bedene uygulanan işkenceden vazgeçme, aşağı yukarı Endüstri Devrimi olarak adlandırılan sürecin arifesinde burjuva sınıfının hakim güç olarak yavaş yavaş sistemi yönetmeyi ele geçirmeye başladığı döneme ve Fransız Devrimi'ne doğru Britanya'da ve Kıta Avrupası'nda yükselen özgürlükler söylemlerine yani Aydınlanma Çağı'na denk düşmektedir. Foucault bu yeni ceza sisteminin ortaya çıkışını daha çok zenginliğin artmasının bir sonucu olarak görür gibidir. Bu söylem Foucault'yu Marx'a en çok yaklaştıran nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan Aydınlanma Çağı'nı

65 A.g.k., 93.

Foucault tersden okumaktadır; özgürlükleri keşfeden aydınlanmanın disiplinleri keşfeden bir çağ olması nedeniyle Foucault tarafından olabildiğince eleştirilmektedir; Foucault sanki aydınlanmanın “iyi” yanlarını görmek istemiyor gibidir öyleki bedene uygulanan vahşetten vazgeçmeyi sadece zenginliğin artması ve genel nüfus artışının bir sonucu olarak değerlendirmek doğru değildir.⁶⁶ Bütün bir özgürlükler üzerine kurulu söylemleri Foucault burada es geçmektedir. Bu şüphesiz Foucault’nun söylemleri, bir iktidar yaratma ya da iktidara hizmet etme kipleri olarak değerlendirmesinin bir sonucu olarak görmesinden kaynaklanmaktadır ve Foucault bu noktada haklıdır. Fakat bedene uygulanan vahşetin son bulması, baskı ve keyfiliğe karşı yaşam hakkı, insan hakları, bireyin özgürlüğü ve buna benzer aydınlanmacı-liberal değerlerin Locke, Rousseau, Kant, Hegel ve diğerleri tarafından savunulup ceza sistemlerinin içine girmesine etki ettikleri kesindir.

Aşağı yukarı 18. yy. ın ikinci yarısından itibaren Batı’da genel bir nüfus artışı söz konusudur ve dahası burjuvazinin zenginliği, sisteme hükmetme noktasına kendini getirmiştir.⁶⁷ Foucault’ya göre, bu iki sebepten dolayı -yani genel nüfus artışı ve zenginliğin artışı- yasadışıliğin genel hedefi artık doğrudan haklar üzerine değil ama mülkiyet üzerine yönelmiştir.⁶⁸ Limanların gelişimi, malların depolandığı büyük depo ve antrepoların varlığı, geniş ölçekli atölyelerin (daha sonraları fabrikalar) ortaya çıkması ve bunlara ek olarak nüfusun artışı bir ceza biçimi olarak bedene uygulanan işkenceye göre daha rasyonel ve daha sistematik ceza sistemini gerekli kılmıştır.⁶⁹ Mülkiyete yönelen her türden norm dışı davranışları denetim altına almak için öncelikle neyin yasal neyin yasal olmadığını sınırının çizilmesi ve buna göre bir ceza uygulamanının belirlenmesi gerekmektedir.⁷⁰ Her türden yasa-dışı faaliyet toplumu

66 A.g.k., 140.

67 Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte aslında daha çok tüccar sınıfından değil ama hukukçular, meslek sahibi olan ve makam sahibi olanlar tarafından eski rejime ve onun mutlak otoritesine karşı kendi çıkarlarını garanti almak isteyen orta-sınıflar toplumun yeniden örgütlenmesi için çaba sarfetmişlerdir ki bunun sonucu da eski rejimin devrimle yıkılması olmuştur. Bkz. Colin MOOERS, **Burjuva Avrupa’nın Kuruluşu**, Çev. Bahadır Sina Şener, 89.

68 Bkz. (34), FOUCAULT, 140.

69 Veba gibi salgın hastalıklar bu dönemlerde son bulmuş ve su kullanma alışkanlığı yaygınlaşmaya başlamıştır. Butürden bir değişim ve temizleme alışkanlıklarının değişimi salgın hastalıklara son vemiş ve buda nüfusun artmasında önemli bir etkidir. Bu durumla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Georges VIGARELLO, **Temiz ve Kirli**, Çev. Zühre İlkgenel.

70 Bkz. (34), FOUCAULT, 146.

bozmaya yönelik bir eylem olarak algılanmış ve en küçük bir yasa-dışılık için bile bir ceza belirlenmeye başlamıştır. Öyleyse mülkiyete yönelik en küçük bir eylem ya da suç hukukçular tarafından ceza sisteminin içine alınmıştır.

Toplum bir sözleşme ya da bir konsensus durumu olarak tanımlanmış ve yasalar bu sözleşmenin kurduğu toplumun ağırları konumuna yükseltilmişlerdir. Cezalandırma artık hükümdarın keyfi uygulamalarından ya da intikamından çıkarılıp toplumun haklarının savunulmasına dönüştürülmüştür. Burada toplumun hakları olan şey her şeyden önce mülkiyet hakkı ve onunla bağlantılı olarak düşünülen yaşam hakkı, özgürlük vb.dir (liberal teoride yaşam hakkı biricik haktır, oysa ki tarihsel gerçeklik yaşam hakkının daha çok mülkiyet hakkının bir sonucu olduğunu bize göstermektedir, çünkü mülk sahibi olanlar her zaman yaşam hakkını daha iyi koruyabilmişlerdir). Bir suçun toplumsal yapıya verdiği zararın önüne geçmek için toplumsal yapının hemen hemen bütününe yayılan bir ceza sistemi yaratılmıştır.⁷¹ Bir taraftan cezalandırma sanatı kurallara bağlanıp, insanileştirilip, evrenselleştirilirken; diğer yandan etkinliği daha önce görülmedik bir biçimde artırılmıştır. Kısacası cezalandırma iktidarı toplumun en uç noktasına doğru kendini götürmekte ve artık iktidarın kolları toplumsal yapıyı her taraftan kucaklamaktadır.

3.1.6. Panoptikon ve Disiplin Toplumu

Klasik çağla birlikte disiplinsel iktidar hapisane düzeneği sayesinde bir yandan bireyleri bir yerlere kapatırken; diğer yandan en küçük hareketin bile gözlendiği her bireyin sürekli olarak saptanıp kaydının tutulduğu yeni bir iktidar ekonomisiyle karşılaşmaktayız. İktidarın “düzen” saplantısı herkesi yerine yurduna sokmakta ve bunu yaparken de her yerde hazır ve nazır bir iktidar olarak işlemektedir. İnsanlar üzerinde iktidar oluşturmak 19.yy. dan beri iktidarın hedefi, toplum için tehlike olmayan bireyleri yaratmak olmuştur: toplumdan kovulanları bireyselleştirmek yani sadece bir yere kapatıp bırakmak değil tersine kapatmayla birlikte yoğun bir iyleştirme faaliyetine başlamak. Akıl hastanesi, hapisane, ıslahhane, gözetim altında eğitim kurumu ve bir

⁷¹ A.g.k., 147.

bakıma hastaneler bunun için çalışan iktidar mekanizmaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Foucault'ya göre, bu denetim birimleri çifte bir tarz üzerinde çalışmaktadır: Birincisi ikili ayırım ve işaretleme yani deli-akıllı, tehlikeli-zararsız, normal-anormal biçimindeki çifte ayırım; ikincisi baskı altına alıcı ayırma ve işaretleme yani kim kimdir, nerede olmalıdır, nasıl tanımlanmalıdır ve sürekli gözetim bireysel bir biçimde nasıl uygulanmalı gibi.⁷² Foucault'ya göre, iktidarın bu ikili biçim halinde çalışması günümüzün en modern toplumlarında kendisini göstermeye devam etmektedir. İktidar mekanizmaları anormal olanı her an belirlemekte ve onun üzerinde kesintisiz bir normalleştirme teknikleri uygulamaktadır. Foucault'ya göre, bu düzenlemenin mimari biçimini J. Bentham'ın hapisane düzenlemesi olan *Panoptikon* yapmaktadır. Panoptikon şu şekilde mimari bir yapıdır:

“Çevrede halka halinde bir bina, merkezde bir kule; bu kulenin halkanın iç cephesine bakan geniş pencereleri vardır; çevre bina hücrelere bölünmüştür, bunların her biri binanın tüm kalınlığını kat etmektedir; bunların biri içeri bakan ve kuleninkilere karşı gelen, diğeri de dışarı bakan ve ışığın hücreye girmesine olanak veren ikişer pencereleri vardır. Bu durumda merkezi kuleye tek bir gözetmen ve her bir hücreye tek bir deli, bir hasta, bir mahkum, bir işçi veya bir okul çocuğu kapatmak yeterlidir. Geriden gelen ışık sayesinde, çevre binadaki hücrelerin içine kapatılmış küçük silüetleri olduğu gibi kavramak mümkündür... Bu tiyatrolarda her oyuncu tek başınadır, tamamen bireyselleşmiştir ve sürekli olarak görülebilir durumdadır.”⁷³

Gözetleyenin hiç bir biçimde görülmediği ama en küçük bir hareketi bile görebildiği bir düzenek olarak panoptikon iktidarın kendiliğinden işlemlerini beraberinde getirmektedir. İktidarın gözü bu modelde her an her yerdedir. Sürekli ve bilinçli bir görülebilirlik hali yaratılmıştır. Bizzat tutuklu olanların kendilerinin de iktidarın taşıyıcısı oldukları bir iktidar durumu vardır burada. Tutuklular (anormaller, deliler, hastalar...) kendilerinin sürekli gözetlendiklerini bilmekte ama kimin onları ne şekilde, nasıl, hatta ne zaman gözetlendiklerini bilmemekte ama bütün eylemlerini bu gözetlenme duygusu içerisinde belkide sürekli bir paronaya içinde gerçekleştirmektedir.

72 Bkz. (34), FOUCAULT, 294-295.

73 A.g.k., 296.

Zaten Bentham'ın bu modelinin amacında tamda budur; hiç bir fiziksel müdahaleye gerek kalmadan mahkumları hizaya getirmek ya da onları iyi çocuklar yapmak için iktidarın soluğunun enselerinde olduğunu onlara hissettirmektir, kısacası iktidardan kaçış yoktur. Foucault'ya göre, panoptisizm gerçek bir tabi olmayı (iktidarın amacı son kertede tabi kılmak değildir?) hayali bir ilişkiden mekanik bir biçimde çıkarmaktadır.⁷⁴ Artık demir parmaklıklar, zincirler, kocaman kilitler, büyük kurallar, sopalar yoktur öyleki mahkumu iyi davranmaya, deliyi sakın olmaya, işçiyi çalışmaya, okul çocuğunu özenli olmaya, hastayı tedaviye uymaya zorlamak için artık hiç bir biçimde güç kullanmaya gerek kalmamıştır.

Bentham'ın panoptikon modeli modern toplumun disiplinsel bir toplum olarak örgütlenmesinin yaratılması için tasarlanmış, Merquior'un söylediği gibi modern toplumun bir siyasal düşü değildir.⁷⁵ Foucault'nun söylediği gibi ideal bir biçim olarak bir iktidar mekanizmasının diyagramıdır.⁷⁶ Bireylerin biraraya geldiği ya da getirildiği her mekan ve/veya her durum için panoptikon disiplin toplumu yaratmak adına uygulanabilir. Disiplinsel toplum disipline edilmiş bireylerden oluşur; öyleyse norm-dışı olan mahkumları cezalandırma, dilencileri ve aylakları çalıştırma, hastaları tedavi etme, öğrencileri eğitme, delileri muhafaza etme panoptikon iktidarı sayesinde fiziksel hiç bir uygulama gerçekleştirilmeden kendiliğinden gerçekleştirilebilmektedir yani kısacası disiplinli bireyler bu model sayesinde kendi kendilerini disipline etmektedirler. Panoptikon,

“...bir mimari ve bir geometriden başka fizik bir araca sahip olmadan; bireylerin üzerine doğrudan etki etmekte; zihne zihin üzerinde iktidar vermektedir”⁷⁷

Bedene fiziksel şiddet uygulayan eski rejimlerin yerine insan-öznelere zihinlerini sürekli meşgul eden bir iktidar kipi. Sürekli iktidar tarafından gözetlendiğini bilen zihinlerin kendi üzerine katlanan belki felsefi düşünümü değil ama kelimenin tam anlamıyla sosyolojik düşünümü. Panoptikon makinesi kendini bir iktidar ilişkileri ağı

⁷⁴ A.g.k., 299.

⁷⁵ Bkz. (32), MERQUIOR, 121.

⁷⁶ Bkz. (34), FOUCAULT, 303.

⁷⁷ A.g.k., 304.

içerisinde mimari yapının ötesine toplumsallığın yüzeyine yaymaktadır. Her birey iktidarın gözünün içerisinde olduğunu bildiğinden ona göre hareket eder. Öyleyse her birey bir iktidar taşıyıcısıdır modern toplumda. Modern toplum Foucault'ya göre, "gösteri toplumu" değil ama "gözetim toplumdur" ya da "gözetim altındaki disiplin toplumdur."⁷⁸

"Disiplinsel iktidarın toplumun bütün yüzeyine genişlemesinin en önemli taşıyıcı unsuru Foucault'ya göre polis aygıtı olmuştur . Aile, yardım kurumları, okul dışında bir gözetim birimi olarak polis önemli bir aracı kurum konumundadır sanki iktidar ile öznelere bağı konumunda."⁷⁹...Merkezi bir polis örgütlenmesi klasik dönem ve sonrasında doğrudan iktidarın emirlerini yerine getiren bir merci konumundadır. Polisin görevi suçluları takip etmek, kentsel gözetim, ekonomik ve siyasal denetimdir. Polisiye iktidar Foucault'ya göre iktidarın gözünü yada bakışını toplumun en uç noktasına kadar yaymaktadır."⁸⁰

Disiplin toplumu yaratmanın şüphesiz bir hedefi vardır. Bir burjuva toplumu olarak modern toplum disiplini panoptik göz aracılığıyla içselleştirmiştir. Disiplinli çalışmak, daha çok üretmek, ekonomiyi geliştirmek, eğitimi yaygınlaştırmak, kamusal ahlak düzeyini yükseltmek yada çoğaltmak. Bütün bunlar tarihsel olarak burjuvazinin kendi siyasal egemenliğini sağlamlaştırdığı 18. yy. boyunca inşa edilmeye başlamış ve günümüze kadar gelmiştir. Tam bu noktada Foucault'nun temel tezlerinden birisini tekrarlayabiliriz; bir taraftan aydınlanma çağıyla birlikte bir burjuva devleti olarak modern devlet biçimsel olarak eşitlikçi bir hukuki yapı ve temsili tipten bir parlamenter rejim yaratarak burjuvazinin siyasal örgütlenişini garanti altına almış; diğer yandan panoptisizm disiplinsel düzeneklerinin gelişmesi ve yaygınlaşmasını sağlayarak bir tür mikro iktidar yaratmış ve böylece burjuvazinin siyasal örgütlenişinin aynı zamanda

78 M. Foucault, Guy Debord'un aksine modern toplumu gözetim toplumu olarak değerlendirirken gösteri toplumu olarak antik yunan toplumunu düşünür ve buna sebep olarakta halke açık tiyatrolar ve tartışma ortamlarını verir.

79 Bkz. (34), FOUCAULT, 313.

80 A.g.k., 318

tabandan başlayarak garanti altına alınması sağlanmıştır. Foucault'nun sözleriyle söylersek;

“ ...Ve temsili sistem biçimsel olarak, egemenliğin biçimsel makamının doğrudan veya dolaylı olarak , aracılı ve aracısız olarak herkesin iradesi olmasına izin vermektense, disiplinler tabanda güçlerin ve bedenlerin tabi kılınmasının garantisini oluşturmaktaydılar. Gerçek ve bedeni disiplinler, biçimsel ve hukuki özgürlüklerin bodrum katını meydana getirmekteydiler.”⁸¹

3.1.7. Sonuç

Foucault'nun iktidar teorisi yasaklayan-baskıcı iktidar teorilerinin tam tersi bir iktidar çoğulluğuna gönderme yapmaktadır. Foucault'ya göre, iktidar sadece yasaklayarak ve baskı uygulayarak işlemez. Özellikle modern toplumda iktidar özgür özneler yaratır ve bu özgür özneler ancak bu türden bir iktidar uygulanabilir. İktidarın son kertede amacı insanları ya da uyruklarını tahakküm altına almaktan başka birşey değildir. Modern iktidar bu tabi olmayı mekanizmalarıyla, kurumlarıyla, teknikleriyle baskı ve yasaktan çok öznelerin davranışlarına etki ederek gerçekleştirir. Disiplinler ise bu türden özne-bireyleri yaratmaktadırlar. İktidar bedene fiziksel damga vurmaktan çok zihne ve davranışlara etki etmektedir. Bu bedeni en verimli şekilde kullanmak adına yapılmaktadır ki aile, hapisane, psikiyatri ve benzeri kurumlar disiplin teknikleriyle bu amaca hizmet ederler.

Foucault son çalışmalarında modern iktidarı tanımlamak için bio-iktidar terimini kullanmıştır. Bio-iktidar ya da Deleuze'nün kavramıyla denetim toplumu olarak günümüz modern toplumu üzerine durmadan önce ikinci bölümde bilgi-iktidar denen şeyin en mükemmel tanımının yapıldığı Foucault'nun en görkemli çalışması “Deliliğin Tarihi” üzerinde durulacaktır.

81 A.g.k., s. 324.

3.2. Normal ve Anormal (Deliliğin Tarihi)

Foucault'nun 1961 yılında yayınlanan *Deliliğin Tarihi* onun en hacimli ve aynı zamanda en görkemli yapıtıdır diyebiliriz. Foucault bu kitapta Batı'da delilliğin Ortaçağ'dan bu yana geçirmiş olduğu evrimi inceler. Hapisanenin Doğuşunda olduğu gibi (ki *Deliliğin Tarihi* kronolojik olarak öncedir) Foucault yine iktidarın bilgi ile içiçeliğini psikiyatrinin tezleri bağlamında ele alır. Foucault'ya göre, 18. yy. dan önce delilik sistemli olarak bir yere kapatmanın konusu olmuyordu; ki hatta klasik çağın başlarında bile delilik bu dünyanın kuruntu-varlıklarından biri olarak görülüyor ve herhangi bir toplumsal kategori olarak toplumun içinde yaşayabiliyor, ancak çok tehlikeli bir biçim aldığı anda ayırt ediliyordu.⁸² Oysa ki 19. yy. a gelindiğinde Batı'da delilik artık bir yere kapatmanın nesnesi çoktan oluyor ve normal olarak tanımlanan davranışa göre biçimlendiriliyordu. 19. yy. eğer modern toplumun kuruluş yüzyılı ise - ki öyledir (sosyolojinin ortaya çıkışı)- anormal olanın normal olandan ayrılması ve dahası anormal olanın normalleştirilmesi şüpesiz bu yüzyılın en yoğun sosyolojik ve siyasi tasarılarından biri olmuştur diyebiliriz. 19. yy. da modern toplum, örneğin A. Comte tarafından bir bunalım toplumu olarak tanımlanırken sosyolojinin bir bilim olarak görevinin bu bunalımı çözüp topluma bir düzen getirmek olduğunu ilan ediyordu.⁸³ Delilik bu bunalımın neresindedir sorusu diğer bunalımlara görece küçük bir sorun gibi durabilir ilk bakışta (işçi ayaklanmaları, savaşlar, dinsel meseleler vs.) fakat Foucault'nun iktidar olarak göstermeye çalıştığı şey tamda bu noktada kendine küçük ya da büyük nesneler seçiyormuş gibi görünmüyor. Delilik bir anormallik ve/veya toplumu bozan bir durum olarak acilen iktidar mekanizmalarının nesnesi konumuna yükseltiliyor tıpkı diğer toplumsal kategoriler olarak işçiler, suçlular, öğrenciler gibi. Delilik burjuva toplumunda klasik çağdan bu yana toplum-dışı bir kategori olarak damgalanmış ve deliler bir yerlere kapatılarak deliliğin hakikatinin keşfetme bir görev olarak psikiyatri deninlen bilim statüsündeki bir araştırmaya konu edilmiştir. Tüm insaniliğine rağmen, psikiyatri ve onun tımarhanesi aslında, Foucault'ya göre, burjuva toplumunun en göze çarpan normalleştirme, diğer bir deyişle otorite gösterme-tahakküm kurma kurumlarından birisidir; psikiyatri aracılığıyla iktidarın akıl adına

82 M. FOUCAULT, "Psikiyatri İktidarı", Çev. Selahattin Hilav, **Ders Özetleri**, 73.

83 Bkz.(7), ARON, 63.

delilerin zihinlerine yaptığı bir müdahale, Foucault'ya göre, aklın -bir iktidar olarak- despotizminden başka bir şey değildir. Akıl-delilik karşıtlığı üzerinden modern toplumu ve onun kurumlarını kıyasıya eleştiren Foucault'nun "Deliliğin Tarihi" aynı zamanda "Aklın Tarihi" gibi okunmalıdır.

Foucault'ya göre, delilik toplumsal olarak yaratılmış ya da inşa edilmiş bir kategoridir.⁸⁴ Ortaçağ'da kutsal bir şey olarak görülen delilik, Rönesans ile birlikte aklın özel bir biçimi yani gerçekliği saçma sözlerle açığa çıkaran budalalık biçimindeki bir tür bilgelik konumdadır.⁸⁵ Ortaçağ ve Rönesans'da toplumsal olanın içinde kendine farklı da olsa bir yer bulan delilik klasik çağla birlikte toplum-dışı bir durum olarak değerlendirilip birdenbire haçlı seferleriyle birlikte Avrupa'dan yokolmuş olan cüzzamın konumuna yükseltilmiştir. Modernite için delilik, Foucault'ya göre, Ortaçağ'ın cüzzamı konumundadır başlangıçta ve daha sonra ise delilik iktidar-bilgi denilen şeyin en gözde nesnelerinden biri konumuna yükseltilecektir. Modern çağla birlikte akıl ve akıl-dışı birbirinden kesin bir biçimde ayrılmış ve delilik akıl-dışı bir hastalık olarak psikiyatri iktidarına ait olmuştur. Foucault Deliliğin Tarihi adlı yapıtında Ortaçağ'dan günümüze özellikle klasik çağda deliliğin toplumsal bir kategori olarak algılanışının nasıl değiştiğinin tarihini yapmaktadır.

3.2.1.Ortaçağ ve Rönesans'da Delilik

Ortaçağ ve Rönesans Avrupa'sında delilerin kapatıldığı özel mekanlar yoktur.⁸⁶ Delilerin varlığı kabul edilmişti. Kimi zaman sinirleniyorlar, dengesiz davranışlar sergiliyorlar ve bazen tembel gözükiyorlardı ama istedikleri gibi dolaşmalarına toplum içinde izin veriliyordu.⁸⁷ Rönesans'ın edebi tasavvurunda ya da imgesel manzarasında delilik önemli bir yer tutmaktadır. Avrupa nehirlerinde dolaşan ve garip bir serseri tekne

84 Bkz. (43), TEKELİOĞLU, 38.

85 Bkz. (32), MERQUIOR, 26.

86 M. FOUCAULT, *Deliliğin Tarihi*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 33.

87 M. FOUCAULT, *Delilik ve Toplum*, Çev. Işık Ergüden, *Büyük Kapatılma*, 79.

olan bir deliler gemisi vardır.⁸⁸ Bu aynı zamanda bu dönem Avrupa'sında gerçekliğe dönüşmüştür.⁸⁹ “*Narrenschiff*” gerçek bir varoluşa dönüşmüştür. Bir kentten diğer bir kente kaçıkları taşıyan bir gemi. 15. yy. da deliller çoğu zaman bu nehir gemilerine teslim ediliyor, ya kırlara sürülüyor ya da istedikleri gibi başıboş gezmelerine izin veriliyordu. Avrupa limanlarında bu deliler gemisini görmek olağan bir durumdu.⁹⁰ Foucault'ya göre, Batı imgeleminde su ve delilik arasında tıpkı akıl ve toprak (kara) arasında olduğu gibi bir bağlantı uzun bir süredir vardı.⁹¹

*“...deliyi gemicilere teslim etmek, onun kent içindeki belirsiz dolaşımlarından kesinlikle kurtulmak, onun uzağa gideceğinden emin olmak, onun kendi yolculuğunun esiri kılmak demektir. Fakat su bütün bunlara kendi değerlerinin meçhul kitlesini eklemektedir; su götürmekte, ama daha fazlasını da yaparak arındırmaktadır; ve sonra su üzerindeki yolculuk insanı kaderin belirsizliğine teslim etmektedir; burada herkes kendi kaderinin ellerine bırakılmıştır, her gemiye biniş olasılık olarak somuncusudur. Deli çılgın kayığın üzerinde, öte dünyaya doğru yola çıkmaktadır; kayıktan indiğinde ise öte dünyadan gelmektedir.”*⁹²

Öyleyse 15. yy. da delinin konumu belirsizdir. İki dünya arasında gidip gelen kaygan bir zeminde varlığı kabul edilmiş bir konumda olan deli toplumla oldukça içli dışlı gibi görünmektedir Rönesans'da. Delilik bu dönemde toplum için işlevsel bir konumdur aynı zamanda. Rönesans insanı için gerçekliğin içinde delilik önemli bir yer tutmaktadır; öyle ki bütün bir delilik edebiyatı bunu göstermektedir.⁹³ Deli tiyatronun merkezindedir ve gerçeğin ortaya çıkmasına neden olan kişidir. Deli herkese alaylı bir şekilde kendi gerçeğini hatırlatmakta aynı zamanda insanları düşündürmektedir hayata,

88 Bkz. (87), FOUCAULT, 31.

89 Bu dönemde ki hayali gemilerin listesini şu şekilde verir Foucault: Ortaçağ sonu rönesans başı Symphorien Champier'in düşlediği hükümdarların ve soyluluğun çarpışma gemisi ve erdemli hanımlar gemisi 1502-1503 ve 1413 tarihli Jacob Van Oestervoren in Blauwe Schute'si ve Brandt'ın 1497 tarihli *Narrenschiff* ve Josse Bade'ın 1498 tarihli eseri, Bkz., a.g.k., 32.

90 A.g.k., 32.

91 Örneğin eskiden beri Batı kültüründe Astroloji'de su, ay ve delilik arasında birebir benzerlik yapılmıştır. Su Astroloji'de içgüdüleri (cinsel arzu, şiddet vs.) yani irrasyonel olanı temsil etmektedir. Ay ise iblislerin mekanı olarak düşünülmekte ve dünyaya ulaşan ışınları insanların akıllarını zedelemekte olduğuna inanılmaktadır.

92 Bkz. (88), FOUCAULT, 85.

93 Bkz. (32), MERQUIOR, 27.

duygulara ve aşka dair.⁹⁴ Delilik aynı zamanda ölümü hatırlatmaktadır insana; ölümün daha şimdiden gelmiş hali olarak hiçliği açığa çıkarır; varoluşun en bilinmedik noktasına delilik insanı sürüklemektedir.⁹⁵ Delilik aynı zamanda insanın varoluşunun günahkarlığını da göstermektedir. Bu dönemde yapılan resimlerde insan çılgınlığının imgesi insan-hayvan olan bir figürle temsil edilmiştir; İnsanın arzularının yol açtığı çılgınlığın dehşeti bu figürlerle gösterilmiş ve insanın günaha eğilimli doğası resmedilmiştir.⁹⁶

Foucault bize 15. yy. ve Rönesans dönemi için yukarda yazılanlardan anlaşılabilceği gibi birbirinden farklı bir sürü delilik tanımı yapmaktadır. Bu dönemde delilik için ne tutarlı bir figür ne de tutarlı bir nosyon sözkonusudur.⁹⁷ Ama sonuç olarak klasik çağa gelene kadar deliler toplum içinde özgürce hareket edebilmekte ve delilik toplumsal gerçekliğin bir parçası olarak algılanmaktadır. Oysa ki klasik çağla birlikte akıl, deliliği her yönden kuşatmaya başlayacak, onu tanımlayacak yani deliliği daha önce dolaşmakta olduğu belirsizlik konumundan alıp yerini-yurdunu belirleyecek ve onu toplumsal uzamın içinden söküp atarak dört duvar arasına hapsedecektir.

3.2.2. Büyük Kapatma

Foucault'nun terminolojisinde 17. yy. klasik çağın başlangıcıdır; genel kanı ise 17. yy. ın modernitenin başladığı yüzyıl olmasıdır. Çoğunlukla Descartes hem felsefe hem de genel düşünce tarihi açısından skolastik-ortaçağ dünyasından kopuşu simgeler. Modern olan felsefe ve bilimde tanrı-merkezli bir dünyadan insan-merkezli bir dünyaya geçilmiş olmasıdır. Descartes felsefesi insanı "düşünüyorum o halde varım" önermesinin açık-seçikliği temelinde kendi kendisinin bütünüyle bilincinde olan bir özne olarak temellendirir. Özne dünyanın kralı konumuna getirilmiştir;⁹⁸ çünkü özne cogito (düşünüyorum) dolayımından gerçekliği ilk ve en sağlam olan varlık kipidir.

94 Bkz. (87), FOUCAULT, 40.

95 A.g.k., 42.

96 A.g.k., 48.

97 Bkz. (43), TEKELİOĞLU, 38.

98 Tülin BUMİN, *Tartışılan Modernlik-Descartes ve Spinoza*, 38.

Düşünen özne bütünüyle kendi kendinin bilincindedir; kendi kendinin bütünüyle bilincinde olan özne kolaylıkla anlaşılabilir gibi yüzdeyüz akıllıdır; Descartes'ın düşünen öznesi deli olamaz, çünkü deli düşünemez, yada sağlıklı bir düşünme gerçekleştiremez.⁹⁹ Deliliğin gerçekliği Descartes'ın düşünen öznesi tarafından rüyanın ve düşün gerçekliğiyle aynı konumda düşünülmüştür.¹⁰⁰ Öyleyse Delilik bütünüyle aklın faaliyet alanının dışına atılmıştır yani aklın dünyasında deliliğe yer yoktur. Akıl ve delilik arasında çizilen bu felsefi ayırım tuhaf bir biçimde toplumsal dünyada da kendini bu dönemde gösterecektir. Rönesans dünyasına ait olan düşsel gemi 17. yy. ortalarına doğru kayboldu ve yerini Ortaçağ'da cüzzamlıların hapsedildiği ve uzun zamandır kullanılmayan kasvetli bir hastaneye bıraktı¹⁰¹

17. yy. deliliği tamamen toplumsal dünyadan dışlamış ve onu toplumun diğer aşağı unsurlarıyla- fakirler, işsizler, suçlular, caniler, eşcinseller vs.- aynı yere kapatmıştır. Foucault bunu *büyük kapatma* (*great exclusion*) olarak adlandırır.¹⁰² Foucault bu büyük kapatma olarak adlandırdığı olayı duygusal bir ifadeyle tanımlar: Bu bir rezalettir Foucault'ya göre. İnsanın insana yaptığı bir zulüm durumunu -ki bu aklın akıl-dışı olana yaptığı zulumdür -Foucault 1838 tarihli bir metinden alıntı yaparak ifade eder. Bu alıntı şöyledir:

“Onları çıplak, paçavralara sarınmış uzandıkları taş döşemenin soğuk mermerinden korumak için samandan başka bir şeyleri olmadığı halde gördüm. Onların gayet kaba bir şekilde beslendiklerini, nefes alacak havalarının, susuzluklarını giderecek suların ve yaşamlarını giderecek en zorunlu şeylerin bile olmadığını gördüm. Onların gerçek zindancılara teslim edilmiş olduklarını, bunların vahşi gözetimlerine terk edilmiş olduklarını gördüm. Onların dar, iğrenç, havasız, ıssız aralıklara tıkıldıklarını, içine yırtıcı hayvanların bile konulmayacağı ve hükümetin lüksünün başkentlerde büyük harcamalarla idame ettirdiği mezar gibi yerlere kapatıldığını

99 Bkz. (87), FOUCAULT, 86.

100 A.g.k., 87.

101 Bkz. (32), MERQUIOR, 27.

102 Bkz. (87), FOUCAULT, 89.

*gördüm.*¹⁰³

Klasik dönem bütün bir Batı Avrupa da “*genel hastane*” örneğinde olduğu gibi bir sürü kapatma evinin görülmeye başladığı döneme tanıklık etmektedir; öyleki 16. Louis’nin yayınladığı bir kararnameden sonra Paris’deki ilk genel hastane aynı zamanda ilk örgütlü yardım kurumu olarak açıldı.¹⁰⁴ Buralara başta fakirler olmak üzere her türden toplum-dışı olarak görülen kategoriler zamanla yerleştirilmeye başlandı. Genel hastane hiç bir biçimde tıbbi bir kurum değildir; daha çok yarı adli bir yapı olmakla birlikte mahkemelerin dışında karar veren ve infaz uygulayan bir yönetim birimi konumundadır.¹⁰⁵ Kralın iktidarının bir göstergesi konumunda olan genel hastane polis ve adalet arasında arada bir kurum olarak durmaktadır aynı zamanda bu kapatma kurumları-bir yandan workhouse’lar diğer yandan genel hastane, ıslahevleri ve hapisaneler gibi kurumlar- bütün bir klasik çağ boyunca (17-18.yy.) bir ağ şeklinde bütün bir Batı Avrupa’ya yayılacaktır hemen hemen. Toplumun huzurunu bozan her türden unsur kapatma pratiğinin nesnesi konumuna getirilmiştir bu dönemde. Foucault tam da bu nokta da çok haklı bir soru olarak şunu sorar:

*“öyleyse bir geceden ertesi sabaha cüzzamlılardan çok katı bir şekilde kapatılan ve dışlanan bütün bu insanların ötesinde hedeflenen neydi?”*¹⁰⁶

Bu şüphesiz burjuvazinin yükselmesiyle birlikte ortaya çıkan yenin bir ahlakın, çalışmanın en yüce değer olarak kavrandığı yeni bir ahlakın yükselmesiyle alakalıdır. Foucault Weberci bir tezi açık değil ama kapalı bir dille farklı bir biçimde sorunsallaştırır. Ortaçağ sonu ve Rönesans’da bir çeşit tanrısal erdem olarak kabul edilen fakirlik (Dominiken ve Fransisken fakirliğine karşı), çalışmama, bir tür mistisizm başlığı adı altında miskinlik, Calvin ve Luther tarafından ortadan kaldırılıp sonsuza kadar çalışma, sürekli çalışma tanrının şanını artırmak için en yüce erdem olarak kabul edilecektir.¹⁰⁷ Burjuvazinin kendi çıkarları için hemen benimsediği bu yeni

103 A.g.k., 90.

104 Bkz. (43), TEKELİOĞLU, 45.

105 Bkz. (87), FOUCAULT, 91.

106 A.g.k., 99.

107 Bu konuyla ilgili bkz., Max WEBER, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev. Zeynep Aruoba.

ahlak fakirliği, sefaleti, aylaklığı, serseriliği, eşcinselliği a-priori dışlayacaktır. Delilik bu yeni ahlak anlayışı sonuncu yukarda sayılan kategoriler alanına ait görülmektedir klasik çağda doğal olarak. Burjuvazinin iktidarı ele geçirdiği klasik çağda çalışma ahlakının karşısında yer alan bütün unsurlar kapatma uygulamasından nasibini almışlardır. Kapatmanın amacı ikili bir işleve hizmet etmektedir; bir taraftan baskı altına alma yani bir asayiş meselesi, diğer yandan da kapitalist ekonomiye hizmet etmek için işgücü sağlamak. Burada ki mantık çok basittir: Tam istihdam ve yüksek ücret dönemlerinde ucuz işgücü sağlamak, işsizlik dönemlerinde ise aylaklıkların emilmesi ve toplumsal ayaklanmaların önüne geçmek.¹⁰⁸

Foucault'ya göre, delilerin aylaklar içerisine kapatılmış olması önemsiz bir şey değildir. Delilerde diğer unsurlar gibi çalışmaya mecbur edilmişlerdir. Fakat kısa bir süre sonra çalışma ritmine doğal olarak uyamadıkları farkedilen deliler yavaş yavaş farklı bir kapatmanın konusu haline gelecektir. Deliliğin Foucault tarafından bu kadar ciddiye alınmasının sebebi modern toplum kurulurken rasyonel olanın egemenliğini rasyonel olmayan üzerinden doğal olarak tanımlaması dolayımından kendini kurmasında yatmaktadır. Delilik rasyonel olmayan toplum-dışı bir kategori olarak değerlendirilip, ailenin çözümlenmesi, toplumsal düzensizlik ve devlet için bir tehlike olarak değerlendirilmiş ve doğal olarak iktidardakiler tarafından düzene sokulacak ve sonuç olarakta bilimsel bilginin ışığında tıbbi bir bakışının konusu haline getirilecektir.¹⁰⁹

3.2.2.1. Deliliğin Tanımı

Ortaçağ'da gündelik hayatın içerisinde varlığını toplumsal hayatın içindeki kategorilerden biri gibi varlığını sürdüren delilik, Rönesans ile birlikte deliler gemisi metaforunda görüldüğü gibi bir tür özel konuk olarak algılanmıştır. Oysa ki 17.yy. deliliği kapatma nesnesi olarak görürürken onun daha önceki özel statüsünün tamamen

¹⁰⁸ Bkz. (87), FOUCAULT, 107.

¹⁰⁹ A.g.k., 136-137.

unutmuş gibi görünüyor ve onu farklılaşmamış bir norm-dışı kitlenin içine dahil etmiştir. Delilik genel bir akıl-bozukluğu içerisinde bireyselliğini kaybetmiş gibi görünmektedir; öyleki deli cinsel hastalar, sefihler ve eşcinsellerle birlikte Foucault'nun edebi deyişiyle 17.yy. ın bir takım hayır kurumlarının ortasındaki grilikler arasında koybolduğu görülmektedir.¹¹⁰ Burada deliye bakışta sadece işin içinde yapılar ve örgütler yoktur; aynı zamanda, Foucault'ya göre, deliliğe yönelik bilinçte de bir gerileme sözkonusudur.¹¹¹ Bu bilinç kapatma evleri, hapisaneler ve ıslahhaneler tarafından temsil edilen bir bilinçdir.¹¹² Yani toplumsallığı bütün norm-dışı unsurları kapatarak inşa eden totalleştirici ve/veya totaliter bir bakış.¹¹³

Klasik çağın deliliğe bakışı ikili bir durum oluşturmaktadır. Aslında Foucault'ya göre, delilik ilk defa klasik çağda kelimenin tam anlamıyla tanımlanmaya başlamıştır. 17. yy. da bütün diğer norm-dışı unsurlarla birlikte kapatılan delilik Aydınlanma Çağı'na doğru gidilirken bir yandan yukarıda anlatıldığı gibi kapatmanın dolaysız nesnesi; diğer yanda da hukuki bir tanımın konusu olmuştur ilk defa. Bir hukuk öznesi olarak tanımlanan delilik sorumsuzluğun ve yetersizliğin hukuken kabul edilmesini onamaktadır ve bu deliliği gözetim altına alma ve onu bir başkasının iktidarına sokmayı beraberinde getirmektedir. Deli olarak tanımlanan kişi bir hukuk öznesi olarak topluma karşı sorumluluklarını yerine getiremeyen biri olarak görülmekte ve bütün toplumsal bağları koparılarak özgürlüğüne son verilmektedir.¹¹⁴ Bir hukuk öznesi olarak delilik 18. yy. boyunca tıbbın yardımına koşmuş gibidir. Foucault bu bağlamda şöyle yazmaktadır.

“ Toplumsal insana ilişkin çağdaş deneyi eski hukuki kavram olan 'hukuk öznesi' ne uydurma konusunda, 18. yy. boyunca sürekli bir çaba gösterilmiştir. Aydınlanma Çağı düşüncesi bu ikisinin arasında hem temelli bir birlik olduğunu, hem de bütün fiili

110 A.g.k., 194.

111 A.g.k., 196.

112 A.g.k., 197.

113 Her ne kadar totalleştirici değil ama totaliter bir bakış demek daha çok 20. yy daki Faşist ve Komünist diktatörlüklere gönderme yapsada bu terimi burada kullanmakta bir sakınca görmüyorum. Nazi ideolojisinin temelde toplum için zararlı ya da tehlikeli gördüğü unsurları konsantirasyon kamplarına kapatıp yok etme denemesi bu türden bir bakışın en son noktası olarak değerlendirilmelidir. Bı değerlendirilmenin Almanya'daki tarihsel sürecini öğrenmek için bkz., Editors: Barbara Distel-Ruth Jakusch, Concentration Camp-Dachau-1933-1944, Translation: Jennifer Vernon.

114 Bkz. (87), FOUCAULT, 207.

durumları aşan bir uyuşmanın her zaman mümkün olduğunu ileri sürmüştür...19. yy. pozitivist tıbbı her şeyini Aufklärung'un bu çabalarından miras almıştır. Bu tıp hukuk öznesinin akıl bozukluğunun aynı anda hem hukuk terimleri içinde çözümlenebilir, hem de toplumsal duyarlığın en dolaysız biçimleri içinde algılanabilir nitelikte olan patolojik bir gerçekliğin içinde toplumsal insanının deliliğiyle çakışabileceğini ve çakışmak zorunda olduğunu daha önceden belirlenmiş ve kanıtlanmış olarak kabul edecektir. Tıbbın kendi konuları arasına alacağı akıl hastalığı, hukuken yetersiz özne ile grubun huzurunu bozduğu kabul edilen kişinin efsanevi birliği olarak, yavaşça oluşacaktır.”¹¹⁵

Foucault'nun burada demek istediği özetle şudur: Aydınlanma çağında delilik ilk defa ciddi anlamda tıp tarafından bir akıl bozukluğu-patoloji olarak değerlendirilmeye başlarken, normal olarak tanımlanan toplumsallığı bozan olarak delilik hukuki bir iktidar tarafından tanımlanan delilikle örtüşmeye başlayacaktır. Yani tıbbın nesnesi konumundaki delilik hukuki bir tanımın güvencesini arkasına alarak işlemeye başlayacaktır. Öyleki 19. yy. in pozitivist tıbbı, özel olarak psikiyatri, bu sağlam hukuki zeminin verdiği iktidarı kullanarak ya da hukuki bir özne olarak delilik in toplumsallık karşısında ki sorumsuzluk ve yetersizliğini onaylayan hukuk gücünü arkasına alarak iş görecektir. Bu şüpesiz karmaşık ve daha incelikli bir iktidar aygıtına gönderme yapmaktadır. Foucault'nun iktidar-bilgi dediği eksen burada yine karşımıza çıkmaktadır: Hukuki bir özne olarak tanımlanan deli psikiyatri denen bilimin nesnesi haline gelmekte, klasisizmin türdeşleri olarak adlandırılabilir olan norm-dışlıkların kapatıldıkları mekan yerini sadece delinin kapatıldığı psikiyatri hastanesinin daha incelikli işleyen mekanına bırakacaktır.

3.2.3. Modern Çağ'da Psikiyatri İktidarı

Klasik dönemle birlikte delilik Batı dünyasında artık bir hastalık olarak algılanmaya başlamış ve daha önceki anlamlı bir saçmalık olarak varolan özel durumunu kaybetmiştir. Klasik dönemle birlikte Batı'da delilere kaşı takınılan hoşgörölü tutum son bulmuştur. Foucault bunun sebebinin sanayi toplumunun oluşmaya başlamasıyla açıklamaktadır. Daha öncede söylendiği gibi kapitalist sanayi toplumu başıboş grupların varlığına hoşgörü gösteremezdi ve deliler de diğer başıboş gruplar gibi toplumdan dışlandılar ve kapatıldılar. Bu kapatma mekanlarında yapılan bu başıboş grupları topluma sağlıklı bir şekilde geri göndermekti. Bu dönemdeki tek tedavi etme biçimi bu gruplara “çalışma” yı öğretmekti. Çalıştırmanın amacı prütanizm ile desteklenmiş burjuva ahlakını onlara aşlamak ve sanayi toplumu için her zaman hazır bir yedek işçi ordusu yaratmaktı. Öyleki deliler bile bu şekilde çalıştırılarak tedavi ediliyordu, çünkü büyük kapatma ile birlikte delilikte diğer başıboş, yararsız gruplarla aynı kategoride algılanıyordu. Yani klasik çağ boyunca büyük kapatmanın konusu olan delilik henüz herhangi bir özel tedavi etme biçimlerinin konusu değildi - taki 19.yy. a kadar. 18.yy. ın sonuna doğru kapatmanın nesnesi olan gruplar yavaş yavaş salıverilmeye başladılar; çünkü bunlar çalışabilmekteydiler ve fabrikalarda, madenlerde çalışmak için hemen her çalışabilene ihtiyaç vardı. Fakat deliler serbest bırakılmadılar çünkü bu kapatma sırasında delilerin çalışabilme yeteneklerinin olmadığı ya da çok sınırlı olduğu anlaşıldı.

“Pinel'in 1793 yılında delileri salıverdiği söylenir, fakat onun özgür bıraktığı sadece sakatlar, aylaklar, fahişelerdir; delileri kurumlarda bırakmıştır. Bu olay bu dönemde meydana gelmişse bunun nedeni ondokuzuncu yüzyıl başından itibaren sanayi gelişme hızının artması ve kapitalizmin temel ilkesi olarak proleter işsizler sürüsünün yedek işgücü ordusu olarak kabul edilmesidir. Bu nedenle, çalışabilecek durmdayken kurumlardan çıktılar. Ama burada da ikinci bir ayıklama süreci işledi: Çalışmak istemeyenler değil, çalışma yeteneği olmayanlar, yani deliler, kurumlarda bırakıldılar ve hastalıkları karakterle ilgili veya psikolojik nedenler taşıyan hastalar olarak kabul edildiler.” ¹¹⁶

116 M. FOUCAULT, "Delilik ve Toplum", Çev. Işık Ergüden, **Büyük Kapatılma**, 83.

Böylece 18.yy. ın sonunnda büyük kapatma sonbuldu. Hümanist psikiyatrik hareket ilk defa bu dönemde İngiltere’de Tuke ve Fransa’da Pinel tarafından gerçekleştirildi ve deliler zincirlerinden kurtarıldı. Örneğin Bicêtre’deki delilerin zincirlerinden kurtulması Pinel tarafından şiirsel bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Hapisanedekiler Pinel’in delileri zincirlerinden kurtarmasının bir çılgınlık olduğunu düşünmektedir, çünkü deliler zincire vurulması gereken, kapalı kapılar ardında tutulması gereken hayvanlar olarak düşünülmektedir.¹¹⁷ Deliler bir taraftan zincirlerinden kurtulurken diğer tarafta yukarıda söylendiği gibi suçlular ve dilencilerden ayrılıp sadece delilerin varlığının yer aldığı tımarhanelere kapatıldılar. Bicêtre Foucault’nun söylediğine göre modern anlamdaki ilk tımarhane örgütüdür. İlk kez burası delilerin tedaviye kadar varan bakım gördükleri hastaneye dönüştürülmüştür. Oysa klasik çağda genel hastane içerisinde deliler toplum için zararlı ve tehlikeli sayıldıkları zaman hapsediliyorlar, burada hastalıkları sürdüğü kadar kalıyorlar ve eğer tam bir iyileşme olduğuna karar verilirse yakınlarına teslim ediliyorlardı.¹¹⁸ Pinel’den sonra Bicêtre açık olarak deliliğin tıbbi olarak ele alındığı bir yer konumuna sokulmuştu ve genel hastanede görülmeyen bir durum ortaya çıkmıştı. Delilik artık bir zihin hastalığı olarak düşünülmekte ve Pinel tarafından bu zihin hastalığına karşı modern diyebileceğimiz tıbbi bir bakış getiriliyordu.¹¹⁹ Foucault’ya göre, Pinel ve Tuke bu tıbbi bakışın sayesinde olağanüstü bir manevi iktidarın sahibi olmaktaydılar.¹²⁰ Zincirlerinden kurtarılan delilik Foucault’ya göre, pozitivist bir yanılmanın iddia ettiği gibi insanlık adına ilerici bir adım değildi, tersine bu yeni durumda delilik artık psikiyatrinin akıl adına insan zihnine daha iyi müdahale ettiği ve insan zihnini hapsedtiği bir tür akıl despotiziminin esiri haline gelmekteydi. Pinel ve Tuke tarafından gerçekleştiren psikiyatrik reformlar delilerin bilincini değiştirmeyi amaçlarken klasik dönemde bu türden bir bakışın olmadığını söylemektedir Foucault.¹²¹

117 Pinel için görevlilerden birisi şöyle demektedir: "yurttaş, sen de acaba bu cins hayvanların zincirlerini sökmek istediğin için deli olmayasın". Bkz. (87), FOUCAULT, 660.

118 A.g.k., 666.

119 A.g.k., 667.

120 A.g.k., 669.

121 Bkz. (32), MERQUIOR, 30-31.

Foucault'ya göre, psikiyatri Batı tarihinde ilk defa akıl ile akıl dışı arasındaki diyalogu tamamen koparmıştır; Rönesans'a akıl ve delilik arasında kesintisiz bir biçimde işleyen bir diyalog -ki yer yer deliliğin dili akli olanın diline göre üstün konuma gelebilmektedir- klasik çağda kapatma, hapisaneler, zindanlar, hatta azap çektirmeler, akıl ile akıl bozukluğu arasında bir tür mücadele biçimi olarak sessiz bir diyalog şeklinde devam etmekteydi. Oysa şimdiki durumda delilik ile akıl arasında herhangi bir dil yoktur; tersine aklın delilik üzerine sürekli konuştuğu, söylem ürettiği bir tür monolog söz konusudur.¹²² Deliliğin dili sessizliğe gömülürken psikiyatrin dili sonsuzcasına konuşmaktadır. Hekim deliliği tamamen kuşatmakta ve ona egemen olmaktadır. Deliliğin bilimsel bilgisini üreten psikiyatri hekime deliliği iyleştirebilme ya da onu normal olana uydurabilme gücü vermektedir. Foucault bunun alaycı bir dille pozitvizmin bütün bilimsellik iddialarının tersine bir tür modern büyücülük olarak tanımlar ve bunun son halkasının ise Freud ve Psikanaliz tarafından mükemmelleştirildiğini iddia eder. Çünkü hekim/psikiyatr garip ve daha önce görülmedik bir biçimde deliliği sağaltabilmekte ya da deliliğin hezeyanlarını yok edebilme gücüne erişmiştir. Bilimsel bilgiyi kullanan hekim yada psikiyatr tımarhane aleminin mutlak otoritesi haline gelmekte ve burjuva toplumunun her tarafında görebileceğimiz düzen, yasa ya da ceza mantığının taşıyıcısı konumuna gelmektedir.¹²³ Tımarhane, Foucault'ya göre, son kertede burjuva toplumunun otoriter yapısının hapisane örneğinde olduğu gibi bir prototipi olarak varolmaktadır.

3.2.4. Sonuç

18. yy. ın sonunda klasik çağın bitimiyle birlikte tıp kişisi ya da psikiyatr-hekim deliliğin hakikatini keşfettiğini iddia etmektedir; Foucault'nun deyişiyle "deliliğin efendisi" konumuna yükseltilmiştir. Yani deliliğin sessizliğe gömüldüğü noktada deliliğin hakikatini açığa çıkaran psikiyatri böylece deliliği bütünüyle hakim olmaktadır; psikiyatrik bilgi psikiyatrik iktidarı beraberinde getirmektedir.

¹²² Bkz. (87), FOUCAULT, 705.

¹²³ A.g.k., 717.

Tımarhanenin psikiyatriye verdiği iktidar deliliği normelleştirme yada iyileştirme gücüne sahip bir iktidar konumundadır. Modern burjuva düzeni içerisinde iktidarın taşıyıcılarından birisi durumundadır psikiyatr-hekim; tıpkı anne-baba, eğitmen, yargıç ya da polis gibi.

Psikiyatri akıl ile akıl dışı arasındaki varolan diyalogu tamamen koparmıştır. Psikiyatri bilen öznenin bilinen nesne üzerinde bilgi ürettiği ve bilgi ürettiği andada ona üstün geldiği genel monernite durumunun tekil bir örneğini vermektedir. Tıpkı erkeklerin kadınlar, heteroseksüellerin homoseksüeller, beyazların siyahlar, batılıların doğulular vs. üzerindeki iktidarı gibi.

Foucault'ya Deliliğin Tarihi bağlamında birbiriyle ilişkili iki açıdan itiraz yapılabilir. Foucault pozitivist-düz çizgisel tarih anlayışını olanca gücüyle haklı olarak eleştirmektedir. Yani sürekli "iyi" olana doğru ilerleyen spekülative bir tarih anlayışının saçmalığını açığa çıkarmaktadır. Kaldı ki günümüzde böyle bir tarih anlayışı çoktan demode olmuştur. Foucault Rönesans'tan bugüne deliliğe bakışın ve deliliğin durumunun hiçte iddia edildiği ya da düşünüldüğü gibi iyi olana doğru gittiğini düşünmemektedir fakat Foucault kendi argümanını kurarken sürekli olarak deliliğin kendinden bir önceki durumdan ya da çağdan daha kötü bir duruma düşürüldüğünü iddia etmektedir. Sanki Foucault Pozitivist tarih kurgusunu tersden yeniden inşa ediyor gibidir. Yani Deliler Ortaçağ'da Rönesans'a göre daha özgürler (ki doğru olabilir), Rönesans'ta durumları Klasik Dönem'e göre daha iyidir (ki buda doğru olabilir) ve son olarakta Klasik Dönem'in modern psikiyatrik çağa delilik bağlamında üstünlüğü. Bu düşünce Foucault'yu fazlasıyla basitleştirmek riskini süpesiz taşımaktadır, çünkü Foucault'nun epistemeleri arasında bu türden bir ilişki kurmak doğru değildir, çünkü her dönemin kendine ait bir mantığı ve gerçekliği vardır. Fakat yine de bu Foucault'nun yukarda söylenen tavrının olmadığı anlamına gelmez. Aslında bu durum Foucault'nun kendi çağına olan daha katı eleştirisiden kaynaklanan birşeydir, çünkü Foucault kendi yaşadığı anın gerçeğiyle tam anlamıyla yüzyüzedir.

Foucault'ya getirilebilecek ikinci itiraz ise Foucault'nun klasik dönemin deliler üzerinde, dahası delilerin bedenleri üzerinde uyguladığı sınırsız işkence ve vahşetin,

modern çağın zihne ve davranışlara müdahale eden psikiyatrik iktidarından daha fazla özgürlük sağladığı şeklindeki soyut savıdır. Hatta Foucault daha ileri giderek kapatma alanı içerisinde delilerin zincirlere vurulmuş olsalar bile, kendi deyişiyile özgürlüğün kol gezdiği bir alan olarak düşünmesidir. Foucault bunu söylerken süpesiz çıkış noktası psikiyatrik iktidarın -modern çağda- gözünün sürekli deliler üzerinde olduğu, yani bir gözetim ve kovuşturma toplumu olan moden burjuva toplumunun küçük bir örneği olarak varlığına gönderme yapmaktadır. Fakat akıl-akıl dışı arasında diyalogun olduğu en küçük anın bile ne kadar beden üzerine işkence uygulansa da, akıl-akıldışı arasındaki mutlak kopukluğun olduğu psikiyatrik iktidara göre daha fazla özgürlük yarattığını söylemek sadece entellektüel bir akıl yürütmekten başka bir anlam ifade etmemektedir.

4. GÜNÜMÜZDE İKTİDAR

M. Foucault'ya göre, feodal toplumda iktidar esas olarak bir egemenlik sorunun olarak karşımıza çıkmaktadır, iktidar kendi uyruklarına doğrudan hükmetmek ve egemenlik kurmak için bir takım genel mekanizmalar ile çalışmaktadır, yani ayrıntılar üzerinde iktidarın çok az bir etkisi vardır. Klasik Çağ'da ise iktidar daha önce görülmedik bir biçimde disipline dayalı yeni iktidar teknolojileri ve iktidar mekanizmaları yaratmıştır. Burjuva toplumunun, Foucault'ya göre, en önemli yaratılarından birisi, feodal iktidarın toprak ve onun ürünleri üzerine uygulanan rastgele iktidarının yerine, disiplin üzerinden insan bedeni ve davranışı üzerine yoğunlaşmıştır.¹²⁴ Modern iktidar insanları bireyleştirir, dahası bireylerin sınıflandırma, dışlanma, nesnelleştirme, tekrar bireyleştirme ve disipline edip normalleştirme tarzları üzerinde yoğunlaşır. Bu türden bir iktidar biçimi şüpesiz varlığını günümüze kadar getirmiştir, fakat disiplinsel iktidar Foucault'nun terminolojisinde yerini biyo-iktidara bırakmıştır. Tahakküm teknolojileri olarak adlandırdığı bireylerin başkaları tarafından nesneleştirildiği ya da dönüştürüldüğü iktidar biçimi yerini benlik teknolojilerine, yani bireylerin kendi kendilerini nesneleştirmeleri yada dönüştürmeleri anlamına gelebilecek bir iktidar kipine bırakmıştır.¹²⁵ Hapisanenin Doğuşu'nda uzun uzadıya soykütüğü çıkarılan disiplinci iktidar insanları bireyleştirip iktidarını sürdürürken biyo-politik iktidar çağında insan kendisini bir özne olarak nesneleştirmeye başlamıştır,¹²⁶ yani kendi kendisi üzerinde bir özdenetim ve/veya otokontrol uygulayarak kendi kendisini yönetim altına alan bir özne karşımıza çıkmaktadır.¹²⁷

Günümüz küresel dünyasında iktidarı iki ana düzlemde sorunsallaştırabiliriz: Bir yandan iktidar disiplinci ve biyo-politik iktidar olarak varlığını bütün gücüyle devam ettirirken, dahası bütün bir dünya yüzeyine yayılırken diğer yanda ise Birleşik Devletler merkezli uluslararası küresel güç odakları küresel kapitalizmin koruması için klasik

124 Bkz. (32), MERQUIOR, 76.

125 Steven BEST-Douglas KELLNER, *Postmodern Teori*, Çev. Mehmet Küçük, 76.

126 Ali AKAY, *İktidar ve Direnme Odakları*, 114.

127 A.g.k., 116.

anlamıyla her türden güç, şiddet ve savaş araçlarını kullanmaktadır. Kapitalist sermayenin girdiği herhangi bir dünya yüzeyi eşzamanlı bir biçimde disiplinci ve biyo-politik iktidar mekanizmalarını kullanmaktadır; yani tekil bireyler üzerine uygulanan normalleştirici iktidar ve bireylerin kendi kendilerini denetlemesi burada sözkonusudur; diğer yandan ise kapitalist sermayenin giremediği değil (çünkü sermayenin giremediği yer yoktur) ama sermayenin kurallarını bütünüyle yerine getirmeyen Comsky'nin haydut devletler olarak adlandırdığı küresel sistemin dışında kalmaya çalışan devletlere (Afganistan örneğinde yaşandığı gibi) karşı ise öncelikli olarak uygulanan şiddet ve savaş stratejileri sözkonusudur.¹²⁸

4.1. Biyo-politik İktidar

Foucault, ya göre, bir toplum sadece tek bir iktidarın uygulandığı üniter bir gövde değildir, tersine kendi spesifik durumlarını muhafaza eden iktidarların yan yana gelmesi, ilişkisi, koordinasyonu ve hiyerarşisidir ya da başka bir deyişle toplum, farklı iktidarlardan oluşan bir takımadır.¹²⁹ Modern burjuva toplumunun en karakteristik özelliği bireyleri disipline ederek genel bir çoğulluk içerisine yerleştirmesidir ve aynı zamanda modern iktidar indirgenemez ölçüde çoğuldur ve toplumun yerel ve kılcal düzeylerine kadar inmiştir.¹³⁰ Yani rahatlıkla toplum ve iktidarın karmaşık bir çoğulluk içerisinde birbirini var ettiği sonucuna varabiliriz. Günümüz modern dünyasında her birey toplumu yeniden üretmektedir, çünkü iktidarın nesnesi bireyin bedeni, beyni kısacası kendisidir. İktidar toplumu kurmayı bireyden başlatarak gerçekleştirir. Bireyi en ekonomik şekilde denetim altına almak iktidarın en önemli varoluş durumlarından birisidir, yani bireyi kapitalist sistem içerisinde en verimli şekilde kullanmak modern iktidarın ya da Foucault'nun adlandırmasıyla biyo-iktidarın en önemli özelliğidir. Bireyi en verimli şekilde kullanmak demek herşeyden önce bireyi, beden ve ruh açısından herşeyiyle bilinebilir ya da hesaplanabilir bir nesne haline getirmek gerekmektedir.

128 Noam CHOMSKY, *Amerikan Müdahaleciliği*, 13.

129 M. FOUCAULT, *İktidarın Halkaları*, Çev. Işık Ergüden, *Özne ve İktidar*, 145.

130 Bkz. (128), BEST-KELLNER, 78

Öyleyse demografya, biyoloji, tıp, psikoloji, kısacası genel anlamda beşeri bilimlerin bireyin bedeni ve ruhu üzerine sonsuzcasına konuşabilen bir yorumlar ağı çıkaracaklardır.

Bireylerin bir nüfus politikası içerine yerleştirilmesi batı uyurduğu için sanayi toplumundan bugüne hayati bir önem taşımaktadır. Biyo-politik iktidar “nüfusu” ya da bireyleri, biyolojik ve patolojik özellikler taşıyan ve dolayısıyla kamu sağlığı (hygiène publique) için düzenlenmesi hatta tedavi edilmesi gereken bir durum olarak değerlendirir.¹³¹ Foucault biyo-politik iktidarı şöyle tanımlar:

*“Biyo-politik deyince, nüfus olarak ortaya çıkan bir canlılar topluluğuna özgü fenomenlerin (sağlık, sağlık koruma, doğum, uzun yaşam, ırklar) hükümet uygulamalarının karşısına çıkardığı sorunların nasıl akılsallaştırılmaya çalışıldığını (18. yy dan başlayarak) anlıyorum.”*¹³²

Modern zamanlarda iktidar bir refah meselesi haline gelmiştir.¹³³ Genelde nüfusun özelde bireylerin en akılsal ve en verimli şekilde düzenlenmesidir burada sözkonusu olan. İktidarlar nüfusu artık yayılmanın doğal artışına bırakmayacaklardır, kapitalist sanayi toplumunun çıkarları doğrultusunda düzenlenecektir. Nüfusa ilişkin bir ekonomi-siyasal sözkonusu olacaktır ve bu ekonomik-siyasal nüfus sorununun merkezinde ise cinsellik bulunacaktır. Burjuva toplumu, Foucault’ya göre, nüfusa ilişkin bu ekonomi-siyasaldan geçerek bireylerin cinselliğine ilişkin ayrıntılı bir gözlemler çizelgesi oluşturmuştur.¹³⁴ Bireylerin cinsellikle ilgili olan ilişkisinin, burjuva toplumunun selameti açısından, en “ahlaki” ve en “rasyonel” düzenlenişi toplumun üretimi ve/veya yeniden üretimine odaklanarak gerçekleştirilmiştir. Öteden beri varolan bireylerin spermelerini boşa harcaması meselesi iktidarın çözmesi gereken bir sorun olarak algılanır ve bireyin cinselliği çocukluktan başlayarak gözetim altında tutulur. İktidar için,

131 M. FOUCAULT, Güvenlik-Toprak ve Nüfus, Çev. Selahattin Hilav. **Ders Özetleri**, 105.

132 M. FOUCAULT, Biyopolitiğin Doğuşu, Çev. Selahattin Hilav. **Ders Özetleri**, 109.,

133 Bkz. (43), TEKELİOĞLU, 152.

134 Michel FOUCAULT, **Cinselliğin Tarihi**, Çev. Hülya Tufan, 32.

cinsellik bir hedef dahası kamuyu ilgilendiren bir hedefe dönüştü ve söylemler, bilmeler, çözümlemeler ve buyruklardan oluşan koca bir düzen cinselliği kuşattı.¹³⁵ Çocuklardan, karı-koca ilişkisine uzanan koskoca bir toplumsal alanda iktidar cinsellik üzerinde söz sahibi oldu.

*“Yetişkinlerle çocukların birbirinden ayrılması, ana babalar ile çocukların yatak odası arasındaki kutuplaşma, kızlar ve oğlanların görelî ayrımı, bebek bakımının katı kuralları, çocuk cinselliğine yöneltilen dikkat, mastürbasyonun varsayılan tehlikeleri, ergenliğe verilen önem, ana-babalara öğretilen gözetim yöntemleri, öğütler, gizler ve korkular, hizmetçilerin hem istenene hem de korku uyandıran mevcudiyeti...”*¹³⁶

Foucault’ya göre, bütün bunlarla ilişkili olarak gerçekte varolan, cinselliğe ve onun varoluş uzamı olarak bedene burjuva toplumunun uygulaması olduğu iktidardır. Bu iktidar belirli bir yasa çerçevesinde işlemez, ya da cinselliği yasaklamaz.¹³⁷ Cinsellik toplumun yeniden üretimi için düzenlenir ve bu düzenlemede geleneksel görüşün iddia ettiği gibi cinselliğin mahremiyeti çerçevesinde yasaklanan ya da saklı tutululan bir şey olarak değil tersine, itiraf edilen bir şey olarak oluşturulduğu ölçüde başarılı olur. Foucault’ya göre, 19. yy. ile birlikte cinsellik saklı olduğu delikten çıkarıldı ve toplumun yeniden üretimi açısından özenle üzerine gidilen ve/veya üzerine konuşulan bir alan haline geldi.¹³⁸ Cinsellik daha önce eşine rastlanmayan bir söylemler çoğulluğu bu dönemle birlikte ortaya çıktı ve günümüze kadar artarak geldi.

“Umutulmamalıdır ki Hristiyan öğretisi cinselliği, itiraf edilmek için biçilmiş kaftan olarak ele almakta onu hep endişe verici bir bulmaca biçiminde sunmuştur. Cinsellik ısrarla gösterilen değil her yerde saklanan bir şey, sesini değiştirerek ve kısarak konuştuğundan, kulak asmamamız tehlikesini doğuran tuzak-mevcudiyettir...Modern toplumların özgüllüğü cinselliği gölgede kalmaya

135 A.g.k., 33.

136 A.g.k., 53.

137 A.g.k., 54.

138 A.g.k., 38-39.

*zorlamaları değil, onu tek giz olarak öne çıkarma yoluyla kendilerini sürekli cinsellikten söz etmeye zorlamalarıdır.*¹³⁹

Foucault'ya göre, modern batı toplumu için cinsellik bir erotik sanat (ars-erotica) değil, tersine bir cinsel bilim (scientia sexualis) olarak vardır. Yani cinselliğin gerçeğini açığa çıkarmak için varolan bir bilgi-iktidar düzenlemesi ve onun yöntemleri vardır. Bu yöntemlere Foucault itiraf adını verir. Cinsellikte dahil herkes herşeyi herkese itiraf etmektedir.¹⁴⁰ Bu itiraf mekanizması kendiliğinden işlemektedir ve bu itiraf etkinliği en uzak alanlara kadar işlemektedir; adalete, aşk ilişkilerine, aile ilişkilerine, tıbbı, eğitim bilime kadar toplumun her alanına kadar uzamaktadır. Modern toplum içerisindeki bireyler en gizli ya da mahrem olanı bile ya kendi kendilerine ya da başkalarına itiraf ettiler. Böylece iktidar herşeyden önce bireylerin kendi kendilerini burjuva toplumun selameti açısından içten kurduğu bir düzlemde açığa çıkar. İtiraf cinsellik üzerine doğru söylem üretmenin genel kalıbını oluşturmuştur ve dahası bireyler üzerinde iktidar icra etmenin aracı haline gelmiştir.¹⁴¹

Görüldüğü gibi biyo-politik iktidar toplumsal yaşamın en uç noktasına kadar gitmektedir. Beden ve cinsellik üzerine uygulanan siyasetin temeldeki amacı toplumsal üretimi kapitalist sistemin çıkarları doğrultusunda, yani akılcı bir kar paylaşımı gerçekleştirmek üzere denetlemektir. Her birey bu anlamda oyunun bir parçası olarak kendi kendini düzenler. Bu Foucault'nun bireyin başkaları tarafından değil, kendisi tarafından nesnelleştirilmesi dediği şeydir. Günümüz küresel dünyasında disipline edilen ve kendi kendini disipline eden birey varlığını bütün şiddetiyle devam ettirmektedir. Bir taraftan okul, hastane, ıslahevi, aile gibi kurumlar bireyleri normalleştirirken, diğer yandan bireyler kendi kendilerini normalleştirmektedirler. Post-kapitalist dünyada kapitalizm bütün kurumlarıyla sermaye hareketleri sonucu küreselleşirken, kurumsal bağlamdaki normalleştirici teknolojilerini de bütün bir dünya yüzeyine yaymaktadır. Günümüz modern toplumu "disiplin toplumu" olduğu ölçüde

139 A.g.k., 41.

140 A.g.k., 64.

141 A.g.k., 69.

“denetim toplumu” olarak da varolmaktadır.¹⁴² Günümüzde hala disiplin toplumu disiplinci iktidar tarafından normal ve sapkın davranışları belirleyerek bu davranışları yaptırma tabi tutmaktadır, dahası onları belli bir model davranış içerisine yerleştirmekte ya da normal olana göre düzenlemektedir. Bu hem kurumların disiplinsel yapısından kaynaklanmakta hem de polis gibi toplumsal gözetleme mekanizmalarının varlığını her geçen gün artırarak sağlanmaktadır. Diğer yandan toplumsal denetim mekanizmaları giderek toplumsal alana içselleşmekte ve bireylerin bedenleri ve beyinleri üzerine daha fazla dağıtılmaktadır. Biyo-politik iktidar giderek toplumların yüzeylerine daha fazla yayılmakta ve hayatı bütün yönleriyle kuşatmaktadır.¹⁴³ Böyle bir toplumsal alan içerisinde toplumsal denetim mekanizmaları kurumları dışına çıkarak her bölgeye ya da her alana yayılmaktadır. Bu türden bir denetim mekanizmasının en önemli unsurlarından birisi de şüphesiz “medya”dır. Televizyon ve gazeteler günümüzde bireylere karşı sistematik olarak ahlaksal normları yeniden üretmektedir. Norm-dışı olarak görülen her tür davranışın “sözde kötülüğü ve trajik sonu” sürekli olarak bireylerin beyinlerine şırınga edilmektedir. Her türlü sapkın davranış deşifre eden medya (ki polis ile birlikte hareket edilmektedir), bireylerin kendilerini birer özne olarak normal olan davranışa göre kurgulamasını, aile, okul ve benzeri kurumlarla birlikte yerine getirmektedir.

142 M. Hardt ve A. Negri günümüz modern toplumu için Foucault'nun disiplin toplumu terim yerine Deleuze-Guattari'nin denetim toplumu terimini kullanmayı tercih ediyorlar ve buna gerekçe olarak biyo-politik iktidar çağında toplumsal denetim mekanizmalarının disiplinci iktidarın katılığına oranla daha esnek ve demokratik olduğunu iddia ediyorlar, kısacası günümüz toplumunun disiplin toplumundan denetim toplumuna evrildiğini söylüyorlar. Oysa ki bugün ister batılı ister batı-dışı olsun bütün demokratik toplumlar disiplin üreten kurumları sıkı sıkıya muhafaza etmektedirler. Okullarda, fabrikalarda, parti örgütlerinde disiplin en hayati unsur olarak varlığını devam ettirmektedir. Bununla birlikte şüpheci enformasyon teknolojilerinin kullanan bazı kurumlarda (örneğin internet şirketleri) görece bir esneklik söz konusu olmakla birlikte bu iki yazarın öngördüğü anlamda disiplin toplumundan denetim toplumuna (ki bu dönüşüm ya da geçiş modern olandan post-modern olana bir geçiş olarak koyulmaktadır) epistemik bir dönüşüm olmuş gibi durmamaktadır. Bkz. M. HARDT-A. NEGRİ, *İmparatorluk*, Çev. Abdullah Yılmaz, 47.

143 A.g.k., 49.

4.2. Küreselleşme ve İktidar

Küreselleşme sermaye hareketleriyle ilgili bir duruma verilen adtır. Dünya kapitalist pazarının güçlü ulus devletlerin ekonomilerinin ve kültürlerinin egemenliğinde olduğu bir durumdan çıkışa gönderme yapmaktadır.¹⁴⁴ Küreselleşme kapitalist sistemin bütün bir dünya yüzeyine hızla yayılması veya dünya ekonomik sisteminin bütünüyle kapitalistleşmesidir. Küreselleşmenin motor gücünü çok-uluslu şirketler oluşturmaktadır. Bununla birlikte çok-uluslu bir takım, ister ekonomik olsun ister askeri, bölgesel ve küresel iktidar odakları da küreselleşme için hayati önem taşımaktadırlar. Küreselleşmeyi hazırlayan bir kaç önemli olay son 10-15 yıllık bir dönem içerisinde gerçekleşmiştir. Her şeyden önce Berlin duvarının yıkılışı ve komünizmin çöküşü kapitalizmi ekonomik bir model olarak dünyada yalnız bırakmıştır. Kapitalist şirketler için eski komünist dünyanın pazarları karlarını katlayarak artırmak için yeni kapitalist pazarlar sunmuşlardır. Büyük kapitalist şirketlerin bu bölgelere giderken orada bulunan devlet ya da yerel sermaye ile ortaklıklar yapması (petrol konsorsiyumları buna en iyi örnektir.) küreselleşmenin ivme kazanmasının önemli etkenlerinden biri olmuştur. Kısacası sermayenin küreselleşmesidir burada söz konusu olan ve çok-uluslu şirketlerin dünya yüzeyinin her tarafına yayılması küresel ekonomi denen durumu ortaya çıkarmıştır. Küreselleşme durumunda eskiden olduğu gibi ulus-devlet sınırları zayıflamıştır hatta bir çok yerde yok olmuştur denebilir. Nafta, AB gibi organizasyonlar buna en iyi örneklerdir. Modern durumdaki ulus- devletlerin yerinde postmodern durumda megalopoller almıştır denebilir.¹⁴⁵ Megalopoller döneminde ulus-devletlerin sınırlarının dışında, ulus-aşırı bir şekilde çokuluslu şirketlerin ya da dünya burjuvasının sistemin mekeğinde yer almakta ve birbirine benzeyen bir çok önemli dünya şehri ortaya çıkmaktadır. Paris, New York, Detroit, Londra, Tokyo, Buenos Aires, Rio de Jenerio, İstanbul gibi şehirlerde birbirinin benzeri görüntüsel ve aynı zamanda sosyolojik bir durum ortaya çıkmaktadırlar. Dünya belki de bir kez daha dikey

144 Anthony D. KING, "Giriş: Kültür Mekanları-Bilgi Mekanları", Der. Anthony D. King, Çev. Gülcan Seçkin-Ümit Hüsrev Yolsal, **Kültür-Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, 45.

145 Ali AKAY, Postmodern Görüntü, 88.

değil ama yatay anlamda ikiye bölünmektedir, bu kabaca iş sahibi olan ya da garantisi olan insanlarla, evsis barksız, sokakta yaşayan, iş sahibi olmayan dördüncü dünyalılar adı verilenler arasındaki ikiliktir. Dünyanın her büyük şehrinde bu ikiliğe rastlamak mümkündür.

Küreselleşmenin diğer önemli göstergesi yukarda bahsedilen megolopollerin üçüncü-dünya ülkelerinden göç almasıdır. Bu büyük şehirler farklı farklı etnik grupları birarada barındırmaktadır. Üçüncü dünyadan kaçış sadece politik mülteci akınları değil, bununla birlikte tarım, imalat gibi eski sektörlerde çalışan insanların da bu megolopollere doğru hareketlendiğini görmekteyiz.¹⁴⁶ Bu göçün en dikkate değer sosyolojik sonucu aşırı-sağın yükselişe geçmesidir. Farklı etnik gruplar gittikleri yerlerde bulunan insanlar tarafından istenmemektedirler. İstanbul'dan Los Angeles'a oradan Avrupa başkentlerine iş sahibi olan sigortalılar bu göçmenleri kabul etmemekte ve bunun politik sonucu da karmaşık bir şekilde yerel milliyetçiliğin güç kazanması şeklinde olmaktadır.

Bütün bunlarla birlikte günümüz küresel dünyasında Amerika ve Avrupa Birliği gibi küresel güç odakları yukarıda kabaca hatları çizilmeye çalışılan küresel kapitalist sistemi korumak için her türden politik ve askeri güç odaklarını kullanmaktadırlar, ki bunun en iyi örnekleri Körfez Savaşı ile birlikte Afganistan Savaşı'dır. Bununla birlikte disiplinsel iktidar ve biyo-politik iktidar gittikçe, kapitalist sermayenin küreselleşmesini paralel olarak, bütün bir dünya yüzeyine yayılmakta ve modern toplumların her bir noktasını denetim altına almaya devam etmektedir.

4.3. Sonuç

Günümüz Küresel dünyasında iktidar kapitalizmin selameti için varlığını tıpkı aşağı yukarı son dört yüz yılda olduğu gibi devam ettirmektedir. Bir taraftan küresel kapitalist

146 Bkz. (144), HARDT-NEGRI, 226.

toplum içerisinde bireyleri öznelleştiren ve onları iktidara tabi kılan disiplinli düzenekler (polis, aile, hastane, okullar vb.) ve biyo-politik stratejiler varlığını bütün şiddetiyle devam ettirmekte, diğer yandan ise ulus-aşırı kapitalist organizasyonların güvenliğini sağlamak için ABD ve AB yada NATO ve BM ler gibi küresel güç odakları şiddet ve savaş dahil olmak üzere zora dayalı her türlü teknik ve stratejileri uygulamaya devam etmektedirler.

5. SONUÇ

Sosyoloji ve siyaset bilimi içerisinde genelde iki tip iktidar kavramsallaştırması yapılmaktadır. Bunlardan birincisi asimetrik iktidar anlayışlarıdır. Toplumsal ve siyasal ilişkilerin doğası gereği zımni ya da açık bir biçimde çatışma ve karşı koyma içerdiğini ve iktidarın bu rekabetçi yapılanmadan kaynaklandığını söylemektedirler. İktidarın asli unsuru şiddet uygulamasıdır. Bir kısım insan başka bir kısım insanı kendi çıkarları doğrultusunda denetim altına almak istemelerinden dolayı iktidar sahibi olurlar. Hobbes'dan Weber'e bir çok kuramcı ve Marksist düşünce bu türden bir iktidar görüşünü savunmuşlardır. Öte yandan ikinci tip kavramsallaştırma ise, iktidarın kolektif bir başarı olduğunu gösteren anlayışlardır. İktidarın kolektif bir kapasite veya başarı olduğunu söyleyen görüşlere göre ise toplumsal ve siyasal ikiliklerin asli unsuru çatışma ve karşı koyma değil en azından ihtimal olarak uyumlu ve ortaklaşmalı (*communal*) olduğunu varsayarak iktidarı kavramsallaştırırlar. Burada bireylerin rızası iktidarı yaratmada en önemli etkindir. Montesquieu, Hannah Arendt ve Talcott Parsons gibi düşünürler bu türden bir kolektif iktidar kavramsallaştırılması yapmışlardır.

Foucault'ya göre, geleneksel teorilerin yaptığı gibi, şiddet ile konsensus ya da rıza iktidarın temel doğasını oluşturmazlar, bunlar olsa olsa iktidarın araçları ve etkileridir. İktidar bireylerin mümkün eylemleri üzerine işleyen eylem kümeleridir ya da eylemde bulunan özneler üzerine eylemde bulunma biçimidir. İktidarın olduğu yerde özgür bireyler ya da özneler vardır. İktidar yalnızca "özgür özneler" üzerinde ve yalnızca özneler özgür olduğu sürece uygulanır. Toplumsal hayat içerisinde bu özgür özneler bir takım ilişkiler içerisinde yer alırlar, yani bu özneler Descartes örneğinde olduğu gibi soyut birer varlık kategorileri değildirler. Foucault'ya göre, özneler toplumsal hayat içerisinde öznelerin içinde olduğu genelde üç tür ilişki içerisinde varolurlar. Özne bir taraftan anlamlandırma ve üretim ilişkileri içerisinde varolurken, diğer yandan da iktidar ilişkileri içerisine girer. İktidar ilişkileri toplumsal yaşamın içerisine kök salmıştır ve dolayısıyla iktidar toplumun üstünde somut bir halde var değildir.

Foucault'ya göre, modern toplumun en önemli karakterisitik özelliği bedeni disipline eden ve genel nüfus içerisinde kontrol eden biyo-politik bir iktidara sahip olmasıdır. J. Bentham'ın ünlü hapisane tasarımı olan panoptikon bireylerin biraraya geldiği ya da getirildiği her mekan ve her durumda uygulanabilir. Disiplinsel toplum disipline edilmiş bireylerden oluşur; öyleyse norm-dışı olan mahkumları cezalandırma, dilencileri ve aylakları çalıştırma, hastaları tedavi etme, öğrencileri eğitme, delilere muhafaza etme panoptikon iktidarı sayesinde fiziksel hiç bir uygulama gerçekleştirilmeden kendiliğinden gerçekleştirebilmektedir yani kısacası disiplinli bireyler bu model sayesinde kendi kendilerini disipline etmektedirler. Buradaki amaç kapitalizmin üretkenliği ve devamlılığı için insan bedenini disipline etmek, yeteneklerini geliştirmek ve daha verimli ve sitemle uyumlu hale getirmektir. Biyo-politik iktidar özelde kapitalist üretimin yararı, genelde ise burjuva toplumunun yararı ve selameti için özneleri (bireyleri ya da bedenleri) disipline eder, onları kapitalist üretim sürecine eklerler. İktidar bu amaç için bireyleri sınırlamaz, baskı ve şiddet uygulamaz. Aşağı yukarı 18.yy. dan beri günümüz modern toplumlarında bu türde bir iktidar biçimi varlığını devam ettirmektedir.

Kapitalizm son 10-15 yıl içerisinde küreselleşme adı verilen süreç ya da durumda bütün bir dünya yüzeyine yayılmıştır. Sermaye hareketleri sonucu günümüz dünyası bütünüyle kapitalistleşmiştir. Modern yaşam içerisinde disiplinsel yapılar ve bireyleri denetleyen biyo-politik stratejiler bütün şiddetiyle var olmaya devam etmektedirler. Bununla birlikte ABD gibi küresel güç odakları kapitalist düzenin devamı için her türden şiddet ve savaş stratejileri kullanmaktadırlar. Körfez Savaşı ve Afganistan Savaşı buna örnek verilebilir. Öyleyse günümüzde iktidar bu iki düzlemde var olmaktadır.

Foucault'nun iktidar teorisine günümüz "medya" sınıfı kapitalist sistemin devamı için oynadığı rol ve onun bireyleri disipline eden yayınları ele alınarak katkıda bulunulabilir. Bununla birlikte Türkiye üzerine yapılabilecek bir çalışmayla modernleşme ve bireyleşme arasındaki ilişki bağlamında iktidarın bizim toplumumuzda nasıl işlediği Foucault'nun kavramlarından hareket edilerek ele alınabilir. Son olarak küreselleşme ve biyo-politik iktidar arasında ki ilişki sadece günümüz modern toplumu üzerine düşünülerek incelenebilir.

6. KAYNAKLAR

6.1 Kitaplar

- AKAY, Ali (1995), **İktidar ve Direnme Odakları**, Bağlam, İstanbul.
- AKAY, Ali (1997), **Postmodern Görüntü**, Bağlam, İstanbul.
- ANSELL-PEARSON, Keith (1994), **Kusursuz Nihilist**, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı, İstanbul.
- ARON, Raymond (1989), **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev. Korkmaz Alemdar, Bilgi, Ankara.
- BEST, Steven-KELLNER, Douglas (1998), **Postmodern Teori**, Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı, İstanbul.
- BUMİN, Tülin (1996), **Tartışılan Modernlik-Descartes ve Spinoza**, Yapı Kredi, İstanbul.
- CLASTRES, Pierre (1991), **Devlete Karşı Toplum**, Çev. Mehmet Mert ve Nedim Demirtaş, Ayrıntı, İstanbul.
- EAGLETON, Terry (1996), **İdeoloji**, Çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı, İstanbul.
- FOUCAULT, Michel (1986), **Cinselliğin Tarihi**, Çev. Hülya Tufan, Afa, İstanbul.
- FOUCAULT, Michel (1992a), **Deliliğin Tarihi**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge, Ankara, 1992,
- FOUCAULT, Michel (1992b), **Hapisanenin Doğuşu**, Çev. Mehmed Ali Kılıçbay, İmge, Ankara.

- HARDT, Michael - NEGRI, Antonio (2001), **İmparatorluk**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı, İstanbul.
- HUBERMAN, Leo (1997), **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, Çev. Murat Belge, İletişim, İstanbul.
- LUKES, Steven (1993), **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, Der. Tom Bottomore-Robert Nisbet, Ayraç, Ankara.
- MARX, Karl – ENGELS, Friedrich (1998), **Komünist Parti Manifestosu**, Çev. Yılmaz Onay, Evrensel, İstanbul.
- MERQUIR, J.G. (1986), **Foucault**, Çev. Nurettin Elhüseyni, Afa, İstanbul, 1986.
- MOOERS, Colin (1997), **Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu**, Çev. Bahadır Sine Şener, Dost, Ankara.
- SWINGEWOOD, Alan (1998), **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat, Ankara.
- TEKELİOĞLU, Orhan (1999), **M. Foucault ve Sosyolojisi**, Çev. İbrahim Sirkeci, Bağlam, İstanbul.
- ÜŞÜR, Serpil Sancar (1997), **İdeolojinin Serüveni**, İmge, Ankara.
- VIGARELLO, Georges (1996), **Temiz ve Kirlî**, Çev. Zühre İlkelen, Kabaalçı, İstanbul.
- WEBER, Max (1997), **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, Çev. Zeynep Aruoba, Hil, İstanbul.

6.2. Makaleler

-BURRELL, Gibson (1998), Modernism, Postmodernism and Organizational Analysis: The Contribution of Foucault, Edited by: Alan McKinlay-Ken Starkey, **Foucault, Management and Organization Theory**, Sage Publications Ltd., London.

-CHOMSKY, Noam (2001), Haydut Devletler, Çev. Ömer F. Kurhan, **Amerikan Müdahaleciliği**, Aram, İstanbul.

-DISTEL, Barbara – JAKUSCH, Ruth (1978), **Concentration Camp-Dachau-1933-1944**, Translation: Jennifer Vernon, Comité International de Dachau-Brussels Lipp GmbH, Munich.

-FOUCAULT, Michel (1995), “Cezalandırıcı Toplum” Çev. Selahattin Hilav, **Ders Özetleri**, Yapı Kredi, İstanbul.

-FOUCAULT, Michel (2000a), “Özne ve İktidar”, Çev. Osman Akınhay, **Özne ve İktidar**, Ayrıntı, İstanbul.

-FOUCAULT, Michel (2000a), “İktidarı Halkaları”, Çev. Işık Ergüden, **Özne ve İktidar**, Ayrıntı, İstanbul.

-FOUCAULT, Michel (2000b), “Delilik ve Toplum”, Çev. Işık Ergüden, **Büyük Kapatılma**, Ayrıntı, İstanbul.

-HYNES, Darren (2001), Michel Foucault’s Archaeology of Knowledge, kaynak: www.foucaultresources.com

-KING, Anthony D. (1998), “Giriş: Kültür Mekanları-Bilgi Mekanları”, Der. Anthony D. King, Çev. Gülcan Seçkin-Ümit Hüsrev Yolsal, **Kültür-Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, Bilmi-Sanat, Ankara.

-LUKES, Steven (1996) "İktidar ve Otorite", Çev. Sabri Tekay, Der. Tom Bottomore ve Robert Nisbet, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, Ayraç, Ankara.

-PRATT, John (1986), "Power and Resistance In The Social", **The Critical Theory of M. Foucault**, Massey Universty, New Zeland.

-WEBER, Max (1996), "Meslek Olarak Siyaset", Çev. Taha Parla, **Sosyoloji Yazıları**, İletişim, İstanbul.

-WEBER, Max (1996), "Sınıf, Statü, Parti", Çev. Taha Parla, **Sosyoloji Yazıları**, İletişim, İstanbul.

7. ÖZGEÇMİŞ

1977 de doğdu. 1993 de Bursa Karacabey Lise'sini ve 1999 da Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümünü bitirdi.